

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ФУРМАН ОЛЬГА ЮРІЇВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри політології
та державного управління
д.політ.н., доцент
Чальцева О.М.
« ____ » _____ 2022 р.

ПОЛІТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота

Наукові керівники:
Польовий М.А., професор кафедри
політології та державного управління,
д. політ. н., професор
Ягунов Д.В., професор кафедри
політології та державного управління,
д. політ. н., доцент

Оцінка: ____ / ____ / ____

(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: ____ (підпис) ____

Вінниця 2022

АНОТАЦІЯ

Фурман О. Ю. Політична експертиза в державному управлінні

У роботі автором розкрито зміст понять «політичний експерт» та «політичний аналітик»; здійснено спробу виявити та проаналізувати професійну структуру політичної експертизи в Україні; визначено важливий аспект функціонування громадського контролю – кадрове забезпечення, що передбачає цільове залучення експертів; виявлено причини неефективності неурядових експертно-аналітичних центрів; визначено поняття «громадський контроль», «політична експертиза», «політичний експерт», «політичний аналітик»; виявлено основні форми громадського контролю. Доведено, що політична експертиза відіграє важливу роль у підвищенні рівня відкритості та прозорості процесу прийняття управлінських рішень. Та стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій значно посилив можливості політичної експертизи.

Ключові слова: політична експертиза, політичний експерт, громадський контроль, експертно-аналітична діяльність, державне управління.

Бібліографія: 120 найм.

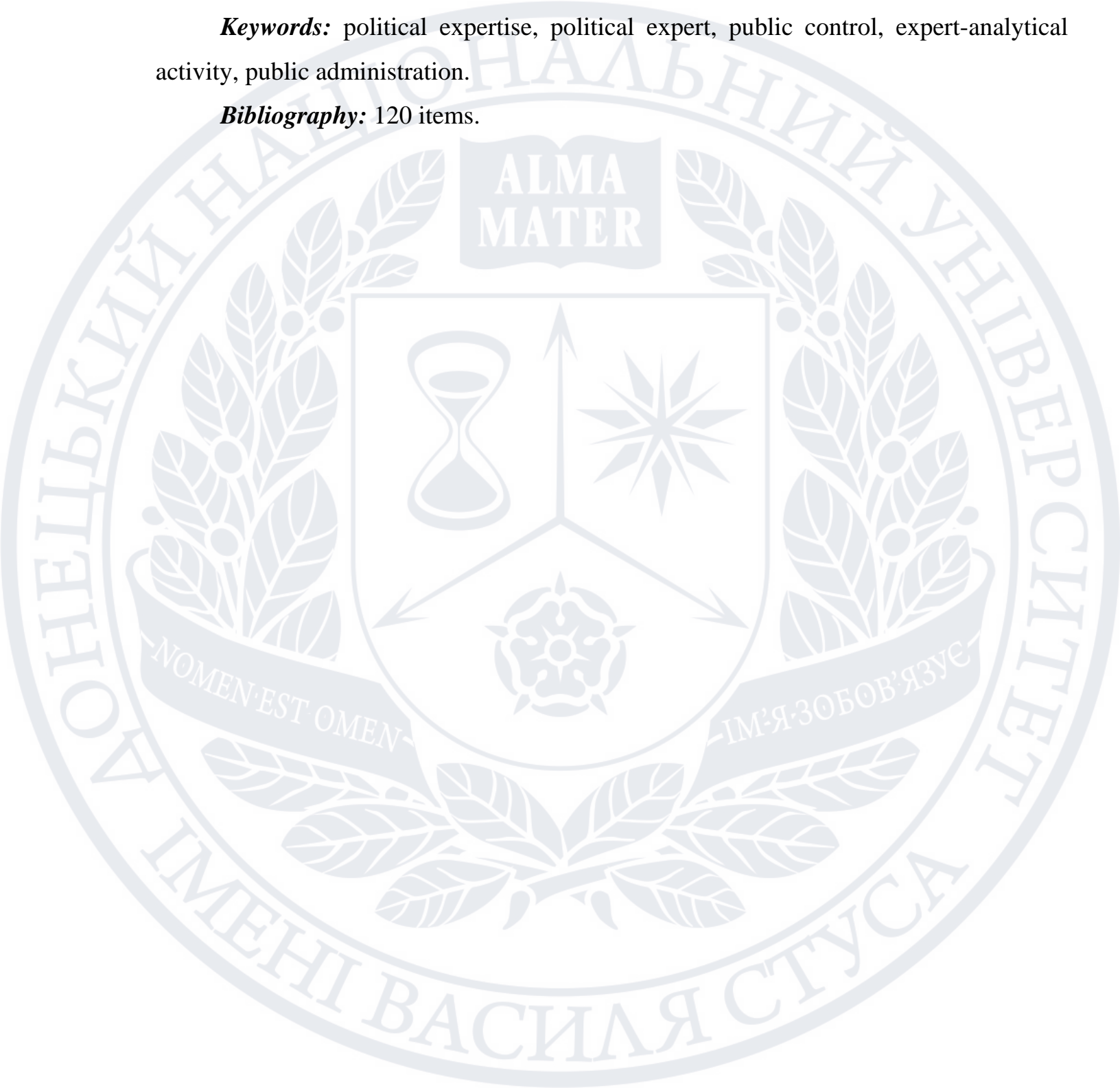
Furman O. Yu. Political expertise in public administration

In the work, the author revealed the meaning of the concepts "political expert" and "political analyst"; an attempt was made to identify and analyze the professional structure of political expertise in Ukraine; an important aspect of the functioning of public control is identified as human resources, which involves the targeted involvement of experts; the reasons for the ineffectiveness of non-governmental expert-analytical centers were revealed; the concepts of "public control", "political expertise", "political expert", "political analyst" are defined; the main forms of public control are revealed. It has been proven that political expertise plays an important role in increasing the level of openness and transparency of the management decision-making process. But the rapid development

of information and communication technologies has significantly strengthened the possibilities of political expertise

Keywords: political expertise, political expert, public control, expert-analytical activity, public administration.

Bibliography: 120 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ	10
1.1. Сучасні наукові підходи до вивчення політичної експертизи	10
1.2. Політична експертиза як механізм громадського контролю за діями влади	16
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	26
2.1. Професійна класифікація політичної експертизи.....	26
2.2. Особливості діяльності урядових та неурядових експертно-аналітичних центрів	47
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ТА ТЕНДЕНЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.....	68
3.1. Специфіка та особливості експертного забезпечення державного управління в Україні	68
3.2. Основні проблеми та перспективи подальшого розвитку політичної експертизи	74
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ОПРАЦЬОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми роботи зумовлена тим, що суб'єкти політичної експертизи в добу глобалізації та інформатизації виконують функцію не лише посередників у комунікативному процесі між державними та громадськими інститутами, а й являють собою самостійний канал впливу суспільства на владні структури серед інших каналів і способів вираження групових інтересів.

Важливість і необхідність фундаментальної розробки теоретико-методологічних засад політичної експертизи для потреб наукового забезпечення процесів державного управління зумовлена тим, що вона ще не знайшла належного висвітлення у вітчизняній науковій літературі, а також не стала актуальною проблемою дослідження та об'єктом системних досліджень українських учених. Крім того, безумовно, що широке використання експертних методів у державному управлінні дозволить запобігти прорахункам і помилкам в українській державній політиці та, у свою чергу, не призведе до негативних соціально-політичних наслідків. Тому формування та впровадження теоретико-методологічних засад експертно-аналітичної діяльності, зокрема політичної експертизи, є вкрай актуальним у системі державного управління України.

Стан теоретичної розробки теми. Ключовими для автора при аналізі сучасних наукових підходів до вивчення політичної експертизи в державному управлінні стали наукові праці таких вчених як: Н. Боббію, С. С. Вітвіцького, С. М. Внучко, Б. Є. Грабовецького, О. А. Зарічного, Ю. Г. Кальниша, В. В. Логачевої, Л. А. Пал, Н. Ржевської, В. В. Рубанова, Ф. Уебстера, Є. О. Юрченка та ін.

У пропонованому дослідженні політична експертиза розглядається як механізм громадського контролю за діями влади. Дослідженням політичної експертизи як мехнізму громадського контролю займаються: О. А. Зарічний, М. Маклюен, В. В. Пашинська, А. О. Сіленко, О. Степанко, В. Шмідт.

Нечисленні дослідження, в яких аналізуються проблеми професійної класифікації політичної експертизи, представлені у роботах А. Ослунда, А. В. Єленського, В. В. Недбая, Р. Онишкевича, М. Пономарьова, І. М. Шишименко.

Важливе значення для розуміння особливостей діяльності урядових та неурядових експертно-аналітичних центрів. У цьому напрямі можна відзначити дослідження В. О. Ільганаєвої, М. Кармазіної, Р. А. Коваль, В. А. Ліпкан, І. Петренко, Н. С. Погребняк, О. Степанко, О. Ю. Юрченко та ін.

Вивченням досвіду та тенденцій політичної експертизи в системі державного управління займалися такі автори як: С. Бондаренко, І. Ібрагімова, Ю. Г. Кальниш, Т. Нагорняк, Ю. Пачос, М. Польовий, Ю. П. Сурмін, Л. Шаульська та ін.

Незважаючи на широку представленість робіт з політичної експертизи, практично відсутні дослідження особливостей та проблем політичної експертизи в державному управлінні. Це особливо важливо для виявлення і узагальнення тенденцій, нових факторів, які показують динаміку сучасного політичного ринку і відповідні йому зміни в механізмах, які застосовуються в діяльності політичних експертів. Для більш успішного проведення політичної експертизи необхідна подальша систематизація теоретико-методологічних і прикладних підходів процесу реалізації політичної експертизи в державному управлінні.

Мета дослідження – розкриття та дослідження теоретичних підходів інституту політичної експертизи в державному управлінні; інституціоналізації політичної експертизи та практичного досвіду та тенденцій політичної експертизи в державному управлінні в Україні.

Для досягнення поставленої мети автор вирішив **низку завдань а саме:**

- проаналізувати сучасні наукові підходи до вивчення політичної експертизи в державному управлінні;
- дослідити політичну експертизу як механізм громадського контролю за діями влади;
- охарактеризувати професійну класифікацію політичної експертизи

- визначити та дослідити особливості діяльності урядових та неурядових експертно-аналітичних центрів;
- дослідити специфіку та особливості експертного забезпечення державного управління в Україні;
- виявити та охарактеризувати основні проблеми та перспективи подальшого розвитку політичної експертизи в державному управлінні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі проведення політичної експертизи.

Предмет дослідження – особливості політичної експертизи в державному управлінні України.

Методи дослідження. При написанні роботи було використано такі загальнонаукові методи, як аналіз та синтез, що дало змогу забезпечити цілісність та комплексність дослідження даної проблематики. А також спеціальні методи та підходи: системний підхід дозволив визначити, що політична експертиза – елемент як політичної системи, так і громадянського суспільства; охарактеризувати особливості діяльності державних та недержавних експертно-аналітичних центрів.

Структурно-функціональний підхід дозволив виявити і розглянути політичну експертизу як механізм громадського контролю. Функція контролю спрямована на відстеження та оцінювання діяльності органів державної влади з точки зору їх ефективності для суспільства і держави.

Порівняльний метод дозволив виявити переваги та недоліки державних та недержавних експертно-аналітичних центрів, а також окремо виявити недоліки та перешкоди взаємодії органів державної влади та недержавних експертно-аналітичних центрів.

При використанні статистичного методу було охарактеризовано кількісну та якісну оцінки діяльності експертно-аналітичних центрів, особливо під час взаємодії з органами державної влади.

Також важливим джерелом інформації стали класичні праці, а також монографії та дисертаційні дослідження з теорії та практики політичної експертизи. Також були враховані результати соціологічних досліджень, що проводяться в Україні, за останні роки різними авторитетними соціологічними центрами та службами.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що формування і застосування теоретико-методологічних засад політичної експертизи в системі прийняття та впровадження політичних і державно-управлінських рішень значною мірою сприятиме підвищенню ефективності функціонування системи державного управління України.

Наукова новизна дослідження:

вперше

розкрито зміст понять «політичний експерт» та «політичний аналітик»: політичний експерт – це політичний аналітик, який супроводжує державну політику і державно-управлінську діяльність. Тобто, політичний аналітик, – це той, хто обслуговує аналітичні потреби політичної системи;

здійснено спробу виявити та проаналізувати професійну структуру політичної експертизи в Україні;

визачено важливий аспект функціонування громадського контролю – кадрове забезпечення, що передбачає цільове залучення експертів. Вони допоможуть вирішувати завдання поширення професійних знань, які забезпечують громадський контроль. Адже це допоможе вирішити проблеми взаємодії суспільства та державної влади;

удосконалено

тезу про те, що громадський контроль – основний найефективніший спосіб демократичного впливу суспільства на публічну владу, адже об'єктом громадської думки може бути будь-яка дія/подія чи факти, які можна отримати зі ЗМІ. І при

здійсненні політичної експертизи об'єктами громадської експертизи стають, передусім, рішення та дії інститутів та посадових осіб;

причини неефективності неурядових експертно-аналітичних центрів;

дістало подальшого розвитку

визначення поняття «громадський контроль», «політична експертиза», «політичний експерт», «політичний аналітик»;

виявлення основних форм громадського контролю: опитування громадської думки, громадські консультації, колаборації (ситуативні спільні дії) в Інтернеті, дискусійні майданчики та форуми, інтерактивний діалог через соціальні мережі між громадськими організаціями та органами влади.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть стати основою для подальшого дослідження поставленої проблеми, а також для практичної діяльності політичних експертів. Результати дослідження можуть бути використані в навчальних курсах і модулях вибіркових дисциплін для здобувачів ЗВО.

Структура роботи складається із вступу, трьох розділів, що містять шість підрозділів, висновків, списку джерел та літератури. Повний обсяг дослідження становить 103 сторінки. Кількість сторінок, не включаючи перелік джерел та літератури, становить 90 сторінок. Список використаних джерел включає 120 найменувань і займає 13 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

1.1. Сучасні наукові підходи до вивчення політичної експертизи

Даний підрозділ кваліфікаційної роботи присвячений аналізу сучасних наукових підходів до вивчення політичної експертизи, адже варто відзначити, що політична експертиза впливає на ефективність державного управління. Враховуючи глобальні трансформаційні процеси, політики, представники державного управління мають своєчасно приймати політико-управлінські рішення і «прийняттю політичних рішень, будь якого ступеню складності, обов'язково повинен передувати збір точної і вичерпної інформації» [119, с. 253]. Через великий обсяг інформації та інші умови навіть досвідчені управлінці не завжди можуть реагувати на події та приймати виважені рішення. Тому звертаються до спеціалістів, які не лише наділені політологічними знаннями, але і можуть їх втілити в компетентне політичне рішення [108]. Водночас в українській політологічній науці незначна кількість наукових досліджень, що присвячені проблемі політичної експертизи. Дана обставина є одним з факторів, що обумовила вибір теми дослідження.

Б. Грабовецький при дослідженні методів експертних оцінок проаналізував за яких умов використовуються експертні оцінки (наприклад, «злива ідей», ситуаційного аналізу, Делфі та ін.). Також автором було запропоновано критерії відбору експертів та експертних груп [13]. Н. Ржевська [77] та Ю. Кальниш [30] вивчали еволюцію політичної експертизи та відзначають зростання інтересу до політичної експертизи після Другої світової війни. І пов'язно це з такими причинами як: стрімкий розвиток менеджменту; зросла увага до гуманітарних наук – якісний політичний аналіз – це продукт наукових технологій; розвиток економіки [51].

Відзначимо, що вагомий внесок у вивчення проблеми політичної експертизи здійснив Ю. Кальниш [27]. У своїй праці він розглянув теорію та методіку застосування політичної аналітики в державному управлінні. Автор спробував обґрунтувати свій погляд на формування і застосування теоретико-методологічних засад політичної аналітики в системі прийняття та реалізації політичних і державно-управлінських рішень. Ю. Кальниш окремо розглядає політичну експертизу в державному управлінні та відзначає, що це специфічна форма політичного консультування. Її особливістю від інших форм політичного консультування політична експертиза застосовується у державному управлінні вже після прийняття рішення, але суб'єкт рішення невпевнений в успішності та ефективності його реалізації та відзначає про нагальність використання політичної експертизи при прийнятті управлінського рішення [9].

С. Внучка вивчала значення аналітичних центрів та розглядала їх як суб'єктів, що впливають на прийняття управлінських рішень [9]. Автор класифікувала аналітичні центри в Україні за системою Л. Пала, а також проаналізувала зарубіжний та український досвід діяльності аналітичних центрів та дійшла висновків, що аналітичні центри як суб'єкти процесу прийняття політико-управлінських рішень допоможуть вплинути на підвищення ефективності державного управління.

В. Рубанов обґрунтував сутність політичної аналітики як цілісної системи методів і процедур аналізу політичних проблем [78]. На його думку, політична аналітика – сукупність сучасних експертно-аналітичних методів, що допомагають проаналізувати політичні проблеми, політичного прогнозування, політичного консультування та імплементації політичних рішень, які першочергово сформували політичні аналітики та політичні експерти [78, с. 5].

Окремої уваги також заслуговують наукові праці, де політичне консультування пов'язують з політтехнологіями, зокрема з виборчими. Наприклад, Є. Юрченко виокремив критерії професіоналізму політичних експертів [110].

Також були розглянуті технології зарубіжних та українських політичних експертів, вивчено ступінь застосування американських технологій в українських реаліях.

Також особливості застосування політичної експертизи в рамках виборчого процесу розглянуто в праці О. Смир [108]. На основі дослідження автор запропонувала своє визначення поняття «політичне консультування», «політична експертиза», «політична технологія».

В рамках даної тематики кваліфікаційної роботи варто розглянути і основні підходи до проблеми громадського контролю, адже політична експертиза є однією з її форм. В. Логачова при дослідженні конституційно-правових засад громадського контролю при проведенні виборів та референдумів в Україні розглядала поняття «громадський контроль» як функцію контролю в аспекті забезпечення повновладдя українського народу та ін. [37].

Поняття «громадська експертиза» розглянута С. Витвицьким, який відзначає, що це форма громадського контролю та засіб досягнення режиму законності діяльності публічної адміністрації. С. Витвицький досліджує також мету, завдання та принципи державної експертизи. С. Витвицький вважає, що державна експертиза – це спосіб забезпечення законності публічної адміністрації, це дослідження, яке потребує спеціальних знань, має бути повним, достовірним і обґрунтованим. Експертні рекомендації повинні відповідати закону і бути корисними в конкретному випадку та ін. [8, с. 5].

Вагому роль при здійсненні політичної експертизи в державному управлінні відіграють такі інструменти як телебачення, Інтернет та інші ЗМІ. Це твердження підтверджується думкою Ч. Кепіліндера – «нині лише ті фігури, які ефективні на телебаченні, досягають вершин, особливо це стосується національної політики» [116, р. 5].

Л. Ібрагімов [20] навпаки критично ставиться до використання інформаційно-комунікаційних технологій в політико-управлінському процесі, адже це може

привести до політичної нестабільності, що на нашу думку характеризується суб'єктивністю.

Далі ми зупинимось на основних підходах до визначення поняття «політична експертиза».

Сучасний словник пропонує переклад з латинської «експертиза» як «досвідчений» і є дослідженням «будь-якого питання, що вимагає спеціальних знань, з поданням мотивованого висновку» [107, с. 704]. Експерт – це «фахівець в сфері, що здійснює експертизу» [107, с. 704]. Н. Боббіо вважає, що експерти – особи, які наділені знаннями, що зможуть привести до найбільш раціонального рішення у заданій меті [4, с. 164-165]. У експертів, на його думку, акцент на кошти.

В сучасному українському суспільстві існує загальноприйнята думка, що у політиці може розбиратися кожен. Тому і професія політичного експерта в Україні є вкрай поширеною. К. Симонов один з фундаментальних дослідників політичного консультування та політичної експертизи зокрема у своїх дослідженнях розглядав ставлення до політики ще за часів античного періоду, і цікаво те, що в той час політиком міг бути будь-хто та не було особливих критеріїв чи вимог до такого роду професії.

К. Симонов влучно наводить твердження, що політика – це своєрідна суміжна професія, яка, на думку афінян, була доступна будь-якому «будь то тесля, мідник, швець, купець, судновласник, багатий, бідняк, шляхетний, безрідний» [107]. Якщо говорити про політичну експертизу, на нашу думку, ставлення сучасності до професійності представників професій політичного напрямку порівняно з іншими професіями мало відрізняється від уявлень сучасності. Вважаємо, це пов'язано зі зростанням впливу ЗМІ на громадськість та відповідно ефективність аналітичної діяльності.

Однак, політична експертиза потребує застосування спеціальних знань не лише в сфері політології, а й інших спеціальностей (наприклад, соціологія, психологія, економіка, менеджмент і т.п.), що дозволять проводити аналіз та оцінку

дій, подій при прийнятті політико-управлінських рішень та прогнозувати подальший розвиток подій.

Більшість дослідників акцентують увагу на різних видах експертизи – правовій, гуманітарній і т.п. Однак варто відзначити значну роль політичної експертизи в системі громадського контролю (детальніше розглянемо у підрозділі 1.2 кваліфікаційної роботи). Якщо розглядати політичну експертизу крізь призму громадського контролю, то її можна визначити як форму контролю, як систему спеціальних і суміжних знань про політичні процеси та інститути, на основі якої проводяться науково обґрунтований аналіз, незалежна оцінка, прогноз дій і подій в політичній сфері суспільства, формулюються експертні висновки та рекомендації. Це визначення відрізняється від існуючих тим, що включає в предмет експертизи не лише діяльність органів державної влади, а і всі політичні процеси, що відбуваються в суспільстві і державі [103]. Тому у даній роботі пропонуємо поняття «політичний експерт» – це фахівець, який має спеціальні знання в політологічній науці та у суміжних спеціальностях та дозволяє провести ґрунтовний аналіз та за допомогою методів експертних оцінок спрогнозувати дії та події у політико-управлінській сфері та сформулювати висновки та пропозиції.

На думку, К. В. Симонова структуру політичної експертизи складають: політична ситуація (явище, процес); застосування політичних методів дослідження, що дозволяють зібрати якомога більш достовірну інформацію; рекомендація політичного рішення [103].

Варто відзначити про проблему розмежування понять «аналітична організація» та «експертна організація», «політичне консультування». С. Внучка запропонувала визначення поняття «аналітичний центр», «під яким розуміється експертна організація, яка займається аналізом суспільно важливих політичних, економічних та соціальних проблем, діяльність якої спрямована на розробку конкретних рекомендацій та технологій вирішення цих проблем органами державної влади та управління, партіями та інститутами громадянського

суспільства» [9, с. 4]. Звідси бачимо, що вкрай важко розмежувати суб'єкти політичної експертизи. Якщо говорити про поняття «політичне консультування», то український дослідник Є. Смир пропонує таке визначення: сфера «оплачуваних послуг фахівців в сфері публічної політики, в рамках якої застосування політичних технологій при аналізі політичних подій, явищ і процесів об'єктивується консультантом в формування рекомендацій, які служать основою для прийняття політичних рішень та інших дій суб'єкта політики, що виступає у відносинах з політичним консультантом в ролі клієнта-замовника» [108, с. 6]. Е. Юрченко також відзначає матеріальну складову як головний стимул ефективного політичного консультування [111].

Однак повернемося до політичної експертизи – результати політичної експертизи також трансформуються в практичні рекомендації для прийняття політико-управлінських рішень. Політична експертиза також допомога і вона також може бути платною. Тому запропоноване вище визначення не вказує на те, що політичне консультування відрізняється політичної експертизи.

Вище при розгляді основних теоретичних підходів до вивчення політичної експертизи нами згадувалося про діяльність політичних експертів під час виборчого процесу. Однак відзначимо, що це лише одна з форм політичного консультування. Е. Юрченко виокремив п'ять критеріїв професіоналізму політичних консультантів: використання загальних теоретико-методологічних підходів, компетентність з точки зору замовників послуг, позитивна репутація серед колег, наявність професійної асоціації, проходження професійної етики [111, с. 14].

Отже, порівнюючи політичне консультування та експертні послуги доходимо висновку про більш практичну значимість консультування та більш теоретичну експертних послуг.

Далі зупинимось на характеристиці діяльності політичного експерта та політичного аналітика. В. Рубанов пропонує відмінності професій політичного аналітика та політичного експерта [78]. Автор пропонує недоречний на нашу думку

поділ видів політичного аналізу окремо для аналітиків та експертів. Політична експертиза включає в себе як один з етапів політичний аналіз, що своєю чергою може бути теоретичним та прикладним. Водночас А. Єденський відзначає, що політична експертиза і політична аналітика тісно пов'язані та різниця непомітна. Але якщо порівняти політичний аналіз та політичну експертизу і консультування, то зрозуміло, що політичний аналіз як метод дослідження, також спирається на теоретичне знання, яке «не розраховане на безпосереднє застосування в конкретній політиці, досягнення відчутного політичного ефекту в найближчій перспективі» [102, с. 10], і на прикладне знання, що дозволяє вирішувати політичні проблеми в найближчій перспективі.

Ю. Кальниш також здійснив спробу розкрити зміст понять «політичний експерт» та «політичний аналітик» та запропонував наступне: політичний експерт – це політичний аналітик, який супроводжує державну політику і державно-управлінську діяльність. Тобто, на думку автора, політичний аналітик, – це той, хто обслуговує аналітичні потреби політичної системи [30]. Тут знаходимо підтвердження, що політична експертиза як метод дослідження і як вид професійної діяльності, ширше політичного аналізу.

1.2. Політична експертиза як механізм громадського контролю за діями влади

Громадський контроль – основний найефективніший спосіб демократичного впливу суспільства на публічну владу, адже об'єктом громадської думки може бути будь-яка дія/подія чи факти, які можна отримати зі ЗМІ. І при здійсненні політичної експертизи об'єктами громадської експертизи стають, передусім, рішення та дії інститутів та посадових осіб.

При цьому громадянський контроль на відміну від інших форм публічної політики завжди вимагає вироблення бачення проблеми та формування ресурсів для участі у її вирішенні [105]. Участь громадських інститутів, тим чи іншим чином афілійовані з інститутами та органами влади, як суб'єкти громадського контролю суперечить його суті та неминуче призводить до якісних деформацій його цілей та результатів.

Враховуючи необхідність швидкого реагування на глобалізаційні процеси та необхідності трансформації політичної системи, підвищення ефективності контролю за державними інститутами постає як першочергове завдання, від вирішення якого залежить стабільність та розвиток. Тому зростає необхідність концептуального осмислення загальних принципів та стандартів громадського контролю у різних сферах державного управління, формування єдиної інформаційної та методичної бази організації контролю, вивчення досвіду зарубіжних країн.

Практика свідчить про історично апробовані правові та культурні засади громадського контролю, що включають, передусім, принципи прозорості публічної влади та широкої участі громадян у державному управлінні. Наприклад, у США та окремих країнах Європи вони законодавчо забезпечуються державою спеціальними актами про розкриття інформації, контроль з боку громадських організацій, рад, комітетів при органах влади. Важливу роль відіграють волонтерські рухи, громадські ініціативи, голосування, обговорення, петиції, журналістські розслідування та експертизи. Також у світовій спільноті визнаються інтернет-проекти громадського контролю. Наприклад, на сайті Білого Дому США є розділ, присвячений петиціям – We the people [43].

Фонд Відкритої нової демократії «Прозорість та участь: Суспільний контроль 2.0 в США та Європі визначає основні форми громадського контролю:

опитування громадської думки, підписання петицій та пропозицій від громадських об'єднань, спілок та ін. Наприклад, з травня 2012 року діє

«Європейська громадянська ініціатива», яка відправляє на розгляд Єврокомісії петицію, організаційну чи правову пропозицію. Умова – їх підтримка не менш ніж одним мільйоном громадян ЄС, які мають принаймні одну чверть держав ЄС у галузі, де держави-учасниці мають повноваження на загальноєвропейському рівні. «Після Комісія або приймає, або відхиляє внесену пропозицію. На даний момент кількість схвалених проектів значно перевищує відхилені. Вперше мільйон підписів було зібрано у березні 2013 року на проект «Право на воду», який вимагає включити воду та каналізацію до прав людини» [72].

громадські консультації, що обговорюють, коментують та оцінюють урядові чи муніципальні проекти. Вони можуть бути ініційовані як чиновниками, так і самими громадянами, які бажають, щоб їхня думка була врахована. Громадські консультації можуть відбуватися у формі відкритої громадської зустрічі всіх зацікавлених сторін, у вигляді закритого слухання за участю представників громадськості, письмово або в Інтернеті. Специфіка цієї форми – в обмеженості часу обговорення, присвяченого певному терміну прийняття рішення.

колаборації (ситуативні спільні дії) в Інтернеті. Не знайомі один з одним громадяни обговорюють та пропонують різні оцінки, пропозиції та рішення. Колаборації вимагають відкритості щодо інших користувачів інформації, що використовується, водночас не має на увазі колективного та компромісного рішення – вони не усереднюють, вони агрегують, створюючи рішення самостійно

дискусійні майданчики та форуми (конференції, цивільні журі тощо), призначені для спільного прийняття рішень щодо різноманітних політичних питань представниками громадськості, експертами та чиновниками. Прикладом є ресурс Your voice in Europe, який показує, як можна взяти участь у формуванні політики Європейського Союзу [120]. Досвід розвитку громадських обговорень у Західній Європі та США показує, що з їхньою допомогою значно підвищується аргументованість рішень, у тому числі при відхиленні проектів;

інтерактивний діалог через соціальні мережі між громадськими організаціями та органами влади. Хорошим прикладом тут може бути Європейська мережа з інформації та нагляду за навколишнім середовищем, що є партнерською мережею з експертів 39 держав, близько 300 національних агентств з охорони навколишнього середовища, у тому числі й окремих громадян [120].

Для забезпечення дієвості громадського контролю за діями органів державної влади залучаються політичні експерти. Для цього від виконавців громадського контролю, у нашому випадку, політичні експерти, як і при проведенні його попередніх етапів – моніторингу та експертизи, потрібна професійна кваліфікація, знання та досвід роботи у конкретній предметній галузі, а також уміння належним чином подавати отримані ними результати експертизи. Очевидно, що не всі громадяни та їх об'єднання, які прагнуть брати участь у громадському контролі, мають необхідну для його проведення професійну підготовку.

Більшість авторів, які займаються дослідженням проблеми громадського контролю ототожнюють це поняття з поняттям суспільного контролю.

Окремі автори відзначають, що суспільний контроль – вид контролю, де спостерігається активна діяльність інститутів громадянського суспільства та направлена на здійснення систематичного контролю за діяльністю органів державної влади відповідно до нормативно-правового регулювання та вдосконалення державного управління [105].

В. Логачова громадський контроль пропонує визначати як діяльність інститутів громадянського суспільства та його представників, що полягає «в об'єктивному (неупередженому) спостереженні за діяльністю органів державної влади усіх рівнів, виявленні та своєчасному сповіщенні громадськості про зафіксовані факти порушення Законів України у реалізації конституційних політичних прав громадян України» [37, с. 9].

Також пропонується визначення поняття «громадський контроль» – спосіб участі громадян у здійсненні публічної влади. Відсутність цього контролю, на його

думку, підвищує ризик того, що посадовці матимуть змогу «девальвувати прояви народної волі, здійснювати злочинну діяльність, серед яких особливо небезпечна для суспільства перехідного типу корупційна діяльність» [20, с. 33].

Отже, вищезазначених тверджень, поняття «суспільний контроль» і «громадський контроль» ототожені та мають однакову ціль та завдання. Суспільний та громадський контроль мають одну і ту ж мету: спостереження за діяльністю органів державної влади з та її відповідність нормативно-правовим актам. Є автори, з якими ми погоджуємось, вважають, що громадський контроль – окремий вид суспільного контролю та спрямований на політико-управлінську сферу.

У 2008 році було прийнято Постанову № 976, яка визначила порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади [65]. Згідно п. 2 Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади «Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади (далі – громадська експертиза) є складовою механізму демократичного управління державою, який передбачає проведення інститутами громадянського суспільства, громадськими радами оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі» [15]. Зі вказаного визначення поняття «громадська експертиза» бачимо, що, серед рішень, що прийняті органами влади повинні бути і політичні рішення. Так як суспільно значимі проблеми входять в технологію підготовки та прийняття політичних рішень.. Проте в п. 6 Порядку зазначено, що: «Пропозиції, підготовлені інститутом громадянського суспільства за результатами проведеної громадської експертизи (далі – експертні пропозиції), враховуються органом виконавчої влади під час підготовки програм соціально-економічного розвитку, державних цільових та регіональних програм, формування бюджетів відповідного рівня, вирішення питань поточної діяльності» [103, с. 5]. І в

даній нормі відсутні передумови, що вказують на те, що пропозиції чи експертні оцінки інститутів громадянського суспільства враховуються при прийнятті політичних рішень органами держуправління. Тому політична експертиза може вплинути на політичну стабільність, на ефективність державного управління та попередити лобіювання окремих політичних акторів.

Багато дослідників нині дискутують з приводу ролі політичної експертизи у державному управлінні. Наприклад, один з науковців доцільно відзначає, що в теперішніх реаліях необхідні конкретні професійні знання, які можна буде застосовувати для оптимальних та більш прийнятних державно-управлінських рішень. Адже державне управління та державна політика частіше стикається з якісними проблемами, а не кількісними, тому більшої уваги слід привертати політиці та політичним явищам [53, с. 13]. Л. О. Волинкіна при дослідженні ролі політичної експертизи у процесі прийняття політичних рішень розглядає політичну експертизу як обов'язковий елемент процесу прийняття політичних рішень. Однак є автори, які ототожнюють поняття «політична експертиза» та прийняття політичних рішень», та є такі, що відзначають політичну експертизу як самостійний процес [109, с. 88]. Однак маємо відзначити, що якщо розгляляти з одного боку – коли органи державної влади залучають політичних експертів для прийняття політичних рішень, тоді це елемент процесу прийняття політичних рішень, але якщо говорити про незалежний політичних експертів, які наводять аналіз та прогноз наслідків від прийняття політичних рішень – тоді це самостійний процес. Тим більш слід відзначити, що в згаданому вище Порядку надане визначення незалежні експертні агенства – структури громадянського суспільства, які відстежують і контролюють процес прийняття політичних рішень державними органами. Однак даний Порядок не визначає необхідності та ефективності врахування думки політичних експертів органами виконавчої влади [109].

Варто відзначити, що політична експертиза – є однією з ознак демократичної держави та розвинутого громадянського суспільства, де лише демократично

приймаються політичні рішення. Аджу на відміну від тоталітарної, демократична держава має громадянський контроль, частиною якого вистапує незалежні інститути політичної експертизи. Тому участь інститутів громадянського суспільства та політичних експертів – звичне явище при здійсненні державного управління. І лише так можна підвищити ефективність реформування державного управління. Варто навести твердження, що участь громадянського суспільства – один з головних факторів забезпечення прозорості та відкритості влади [20, с. 8]. І чим активніша ця участь, тим швидше буде здійснювати державна політика відповідно до рішень та потреб суспільства. Тому варто відзначити, що політичні експерти разом з органами державної влади розділяє відповідальність за прийняті управлінські рішення. Наприклад, ініціатива «Партнерство «Відкритий уряд»» завдяки плідному співробітництву влади та політичних експертів досягла успішних результатів при системі державних закупівель, державної служби. Також з 2017 року реалізовується програма партнерства «Разом проти Корупції» [95].

Національний Інститут стратегічних досліджень в аналітичній записці розглянув проблеми та ситуації необхідності співробітництва органів державної влади з недержавними експертними структурами [7]. Зокрема, в зазначеній записці було проаналізовано взаємодію державну безпеку та громадянського суспільства на прикладі Міністерства оборони України та недержавних аналітичних центрів. При дослідженні досвіду ролі недержавних аналітичних центрів було виявлено, що органи державної влади в Україні не дуже користуються чи беруть до уваги пропозиції недержавних аналітичних центрів. Світовий досвід залучення політичних експертів показує, що органи влади більшості демократичних країн таким чином звільняють себе від роботи, яку краще та ефективніше зроблять політичні експерти. Так, наприклад, уряд в США постійно співпрацюють з недержавними експертно-аналітичними центрами. Експерти своєю чергою приймають активну участь на засіданнях уряду, проводять для його членів індивідуальні брифінги. А представники державної влади США відвідують заходи,

що організуються недержавними експертно-аналітичними центрами, де вони обговорюють з експертами політичні ідеї і концепції.

Якщо говорити про особливості взаємодії недержавних експертно-аналітичних центрів та органами державної влади, які займаються питаннями національної безпеки в Україні, то вона передбачає громадський контроль за діяльністю органів безпеки і оборони, але не більше.

Свого часу американський вчений Джеймс Скотт запропонував термін «грамотність» держави, яким він назвав здатність держави розуміти суспільство, відповідати його очікуванням, задовольняти його інтереси і, як наслідок, вдосконалювати процес державного управління [54, с. 15]. І в цьому контексті експерти, які аналізують і прогнозують наслідки політичних процесів і політичних рішень, дуже потрібні демократичній державі.

Політексперти також корисні громадянам, які не можуть або не хочуть розуміти деформації політико-управлінського життя держави та суспільства. М. Кастельс Мануель писав, що громадяни демократії, «миролюбні люди, які не бачать сенсу напружувати свою енергію для пояснення політичних питань, за винятком випадків, коли вони шоковані якоюсь подією, яка викликає їх гнів або шкодить їхнім особистим інтересам» [32].

Як відомо, інституціоналізація – це процес інтеграції суспільних відносин у норми, у тому числі законодавчі. Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу» узаконено поняття «соціальна експертиза», до завдань якої входить «аналіз державних рішень з точки зору впливу на повсякденне життя різних соціальних та молодіжних груп». населення; передбачення близьких і віддалених наслідків цих рішень для людського потенціалу; регулювання психологічної ситуації в суспільстві; оцінка відповідності прийнятих рішень меті та завданням соціальної політики; рекомендації щодо механізмів реалізації пріоритетів державної соціальної політики»[89]. Але через об'єктивні та суб'єктивні причини ми не можемо знайти в законі нічого про політичну експертизу. Ми згадували

Постанову Кабінету Міністрів України № 976 «Про затвердження Порядку проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади», яка також передбачає необхідність проведення політичної експертизи рішень органів виконавчої влади.

У зв'язку з цим, на нашу думку, доцільно прийняти Закон України «Про громадський контроль», в якому одну зі статей присвятити політичній експертизі. Справедливості заради зазначимо, що багато дослідників проблем громадського контролю звертають увагу на необхідність прийняття такого закону. Але у кожного свій інтерес у цьому законі. Так, наприклад, Вікторія Логачова пропонує як новелу внести в Закон України «Про громадський контроль» питання щодо громадського контролю за виборами та референдумами [37, с. 6]. Також С. Витвицький як одну з новацій докторської дисертації з юридичних наук пропонує прийняти Закон «Про громадський контроль» з метою врегулювання порядку проведення публічних та громадських слухань [8, с. 7]. Вважаємо доцільною необхідність законодавчо закріпити норми, що регламентують процес політичної експертизи.

Отже, безумовно політична експертиза відіграє важливу роль у підвищенні рівня відкритості та прозорості процесу прийняття управлінських рішень. Та стрімкий розивток інформаційно-комунікаційних технологій значно посилив можливості політичної експертизи.

Варто відзначити, що для інституту громадського контролю скрізь призму громадської експертизи за діяльністю органів державної влади у нормативно-правовому та організаційно-управлінському сенсі зроблено чимало. Однак, якщо говорити про роль політичної експертизи в громадському контролі, то на нашу думку, потрібно вжити необхідних заходів: нормативно-правове регулювання політичної експертизи. Необхідно в чинному законодавстві, що визначає поняття «громадянська експертиза», закріпити поняття «політична експертиза» та статус політичних експертів; необхідне доповнення, що суттєво впливає на ефективність громадського контролю – включення до кола суб'єктів

На нашу думку, важливим аспектом функціонування громадського контролю – кадрове забезпечення, що передбачає цільове залучення експертів. Вони допоможуть вирішувати завдання поширення професійних знань, які забезпечують громадський контроль. Адже це допоможе вирішити проблеми взаємодії суспільства та державної влади.

РОЗДІЛ 2.

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

2.1. Професійна класифікація політичної експертизи

У сучасній демократії громадянам доводиться мати справу з величезною кількістю політичної інформації, яку вони отримують через державні органи, суспільно-політичні інституції та, звичайно, засоби масової інформації та комунікації. Офіційну інформацію громадяни отримують через державні органи, які Є.Пушкарьова називає офіційним каналом отримання коректної інформації.

За словами Г. Пушкарьової, приватний канал транслює інформацію безпосередніх учасників політичних подій, насамперед політиків. Проте політики завжди приховують інформацію, яка не відповідає дійсності та шкодить іміджу їх чи політичної організації, яку вони представляють [104, с. 51].

В якості підтвердження цього наведемо результати експертного аналізу проведеного у серпні-грудні 2019 р. [75] На основі аналізу було складено підсумковий рейтинг брехунів і маніпуляторів аналітики [45]. Найбільшими брехунами та маніпуляторами цього рейтингу стали представники «Опозиційної платформи – За життя» Вадим Рабінович (3,45% правди), Нестор Шуфрич (11,11% правди) та Олександр Качний (14,29% правди).

Трійка правдорубів має такий вигляд: спікер парламенту Дмитро Разумков (64,71% правди), співголова депутатської фракції «Європейська солідарність» Артур Герасимов (61,10% правди) та представник «Батьківщини» Сергій Власенко (53,6% правди) [45].

Примітно, що двоє з трійки правдивих лідерів – Власенко та Герасимов – входять до фракцій партій Юлії Тимошенко (4 місце) та Петра Порошенка (5 місце), які у рейтингу маніпуляторів знаходяться значно вищими.

Зазначається, що найбільше брехні та маніпуляцій стосувалося відкриття ринку землі, цін на газ та електроенергію для населення, ухвалення бюджету. Часто

повторювалася теза про те, що фінансування силовиків надмірне, а соціальних потреб недостатнє.

Порівнюючи виступи колишнього та чинного президентів, аналітики зазначають, що у твердженнях Петра Порошенка з'явилося більше популізму і як наслідок – більше перебільшень та маніпуляцій. Президент Зеленський (13 місце в рейтингу) найчастіше говорить правду, коли йдеться про досягнення [75], але коли йдеться про складніші теми – ринкові ціни на енергоносії, відносини з МВФ або війну – від президента часто можна почути неправду.

Українці, які цінували слова і дії політиків, сьогодні не довіряють нікому з політиків. Як зазначив політичний експерт Володимир Фесенко з посиланням на дані соціологічного опитування, в Україні 60 % громадян не довіряють жодному з політиків. Якщо раніше довіра до президента і влади в цілому падала, а до опозиції зростала, то зараз українці нікому не вірять. А для країни це дуже серйозний сигнал з невідомими наслідками. Парадокс державного устрою України, на думку експерта, полягає в тому, що протестне суспільство не може змінити головну систему – державний устрій. На зміну старому керівництву в країні прийшло нове, яке продовжує працювати за старою схемою [100].

Враховуючи вищезазначене, слід зазначити, що особливого значення набуває канал передачі інформації, який Г. Пушкарьова називає посередництвом. Його цінність – джерело інформації «ЗМІ, дослідницькі та соціологічні центри, інші свідки та інтерпретатори політичних подій» [106]. Медіатори інтерпретують, оцінюють, аналізують інформацію на основі своїх знань, переконань і цінностей. І, звичайно, вони цим маніпулюють.

Для отримання та аналізу інформації громадянин повинен мати мінімальні знання про політичні процеси та інститути. Такі знання є основою для формування політичної позиції громадянина. Відсутність політичної освіченості та поінформованості про політичні процеси та інститути є однією з причин низької політичної культури. Крім політичної освіти політична культура включає політичну

ідеологію, психологію, політичні практики і традиції, політичні інститути, норми, моделі та інструменти політичної діяльності [106].

Згідно з даними моніторингу політичних переконань, проведеного Інститутом соціології НАН України, більшість українців визнають, що не мають політичних поглядів в плані ідеології. Третина респондентів заявили, що взагалі не розуміють політики. 30% кажуть, що розуміють політичні течії, але визнають: «Мені байдуже, у них у всіх певний спокій». І лише третина українців може чітко вказати свою політичну приналежність до тієї чи іншої ідеології [12]. Однією з причин цього є байдужість українців до політики. Незначна частина українського суспільства цікавиться подіями, що відбуваються в політичному житті країни. Результати соціологічного опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова 22-27 вересня 2017 року в усіх регіонах України, крім території АР Крим та окупованих Донецької та Луганської областей, показали, що лише 5% респондентів дуже цікавляться політикою, більше – 32,7%. Зовсім не цікавляться політикою 17,2%, не дуже цікавляться політикою 43,1% опитаних. Лише 24 відсотки 18-29-річних цікавляться політикою [14].

Безумовно, байдужість громадян України до політичного життя впливає на їх політичну активність. Так, за даними опитування, проведеного фондом «Демократичні ініціативи» та Центром Разумкова 15-19 грудня 2017 року в усіх регіонах України, крім окупованих територій, абсолютна більшість громадян України (85,3%) не беруть участі в жодному піарі 1,5% респондентів є членами політичних партій [5].

У такій ситуації роль політичної інформації, яка поширюється через засоби масової інформації та засоби комунікації, у суспільстві є дуже важливою. Так, Ф. Ратцель «подача інформації з політичної точки зору є найважливішою з усіх комунікаційних послуг» [103]. Цей процес М. Гончаров називає «циркуляцією інформації у сфері політичної діяльності, тобто будь-яких повідомлень, текстів, які впливають на відносини між класами, націями та державами» [103].

Звичайно, ми не говоримо, що громадянин, почувши інформацію, стане освіченим. Крім того, громадянин сучасної демократичної держави стикається з величезним потоком політичної інформації. Але не всі громадяни цікавляться політикою, і не всі, хто цікавиться, її розуміють.

Політичні знання дозволяють пізнавати, аналізувати та робити відповідні висновки про політичну інформацію. Слушно вважає Г. Пушкарьова, що «будучи джерелом соціальної інформації, людина неминуче розламає її крізь призму своїх особистих якостей, інтелектуальних здібностей, світоглядних симпатій, ціннісних орієнтацій, рольових установок і очікувань» [106].

Людина, яка цікавиться політичною інформацією, але не має можливості самостійно в ній розібратися, шукає оптимальні шляхи вирішення цієї проблеми. Одна з них – звернутися до думки політичних експертів, промови яких сьогодні можна зустріти в усіх ЗМІ. Так, Е. Даунс вважає, що «для більшості громадян буде раціональніше використовувати час, увагу та ресурси на щось інше, ніж на отримання політичної інформації. Розумні громадяни намагаються знайти способи здешевити отримання інформації. Тут вони створюють найкоротші шляхи отримання та використання інформації. Це дозволяє громадянам приймати політичні рішення та формувати свої політичні уподобання, не будучи повністю поінформованими про зміст та особливості актуальних політичних проблем» [108].

Якщо в країні є велика кількість громадян, яким важко зрозуміти політичні процеси, завжди знайдуться ті, хто захоче пояснити їм їхній зміст. Тому не випадково однією з особливостей розвитку сучасного медіапростору України є поява багатьох політологів, аналітиків та експертів, журналістів і блогерів, які інтерпретують і пояснюють суть політичних процесів. країна. Чи справді вони? Такий потік людей, які називають себе політологами, експертами та експертами, можна пояснити тим, що в нашому суспільстві (не без допомоги ЗМІ) сформувався стереотип, що політолог – це людина, яка висловлює якусь думку. думки та думки про політичні події в ЗМІ. А. А. Дегтярьов підкреслює, що до «цеху політичних

аналітиків» належать телеглядачі та газетні оглядачі, іміджмейкери та виборчі технологи та інші» [16, с. 154].

Часто такі «експерти» не володіють спеціальними знаннями і в якості експертного висновку надають інформацію, отриману з різних джерел. Таким чином, глядачі та слухачі потрапляють в оману та впливають на інформацію, яку подають непрофесіонали.

Не можна не погодитися з думкою українського вченого, доктора політичних наук В'ячеслава Недбая, який виступив на телебаченні і поставив під сумнів об'єктивність багатьох «політологів», які видають себе за директорів деяких фондів і центрів. Більшість із них, на думку В. Недбая, пов'язані не з спільнотою наукової політології, а з реальними політичними силами [39, с. 140]. С.Пшизова підозрює, що такі «політики» вели подвійну гру на політичній арені. Вони фактично беруть участь у політичних процесах як об'єктивні та незалежні політичні експерти, підтримують одну з політичних сил, звісно, не безкорисливо [73, с. 43].

Так, наприклад, політичний експерт Яніна Соколовська висловила телеканалу NewsOne думку про можливий політичний союз лідера «Батьківщини» Юлії Тимошенко та міністра внутрішніх справ Арсена Авакова і дозволила політику зробити некоректну заяву: «Тимошенко, я його знаю з 1997 року – це ніколи не впадає в голову» і політична субстанція, яка не дуже погано пахне» [58]. Також Олексій Холобуцький робить неправдиві висловлювання про політиків. Політолог іронічно обговорює зовнішність політика Ганни Герман на своїй сторінці у Facebook: «Ганна Герман за рік до виборів вирішила, що блондинка – це якось легковажно і неважливо. Тому він змінив свій образ на щось у стилі Гаррі Поттера. Чи відмовиться вона від чистоти на користь сукні?» [97].

На нашу думку, це свідчить про непрофесіоналізм так званих політекспертів. Політолог має бути неупередженим і об'єктивним. Якщо ні, то його підозрюють у причетності. Щоб зрозуміти межу сміливості та недоречності заяв політологів

(якщо вони є), необхідно знати, яку політичну силу вони представляють чи на кого працюють.

Такої ж думки, але з іншого приводу, дотримується Олеся Кос, шеф-редактор політичного ток-шоу «Право на владу» («1+1»): «...Я б хотіла відкрити список експертів – політики/бізнесмени з інформацією про те, які політичні сили діють» [101].

На основі дослідження ми спробували виявити та проаналізувати соціально-професійну структуру простору політичної експертизи в Україні.

Перша категорія – експерти зі знанням політології. Ми поділяємо точку зору, що «лише застосовуючи політологічні знання та методи політологічного дослідження, проблему можна розкрити змістовно та професійно» [18]. Такі знання отримують фахівці з політологічною освітою. Відомий український професор-політолог В.Бebик на своїй сторінці у Facebook висловив різку думку з цього приводу. Він: 1) має базову політичну освіту (магістр, спеціаліст); 2) наявність наукового ступеня (кандидата або доктора) у галузі політичних наук; 3) доктори соціології, історії та філософії зі статтями на політичну тематику в спеціальних наукових виданнях з політології. Великими літерами «Інші – НЕ ПОЛІТИКИ» – В. Бebик. (Фейсбук).

На нашу думку, до кола експертів з політологічною освітою слід віднести докторів юридичних наук та докторів держуправління, оскільки політичні процеси та інститути не можуть розвиватися поза законом.

Професіоналізм політичного експерта базується на знаннях не лише в галузі політології, а й у галузях соціології, економіки, історії, філософії, права. Причому мова йде не про міждисциплінарну комунікацію, а про гібридизацію у сфері соціальних наук. Міждисциплінарний підхід рішуче заперечує французький вчений М. Доган, який вважає, що термін «міждисциплінарне» дослідження не може адекватно відобразити суть проблеми. Він має відтінки поверховості та дилетантизму, тому краще відмовитися від заміни цього терміну іншим –

гібридизацією фрагментів окремих наукових дисциплін» [108]. На думку вченого, «нині небагато людей можуть стати висококласними фахівцями не в одній науковій галузі. Говорити про глибокі та всеосяжні знання з двох або більше предметів є щонайменше утопічно» [108].

На гібридну природу політичної експертизи звертає увагу А. Єленський: «У процесі гібридизації окремі елементи наук взаємопроникають, у результаті чого виникає новий напрямок дослідження» [18]. Дуже слушно зазначає М. Хрустальов, що експерту-політологу недостатньо бути висококваліфікованим фахівцем у певній предметній галузі. «...компетентнісний потенціал політолога включає дві складові: особистісну та інтегровану» Фахівець із професійними знаннями, але без ерудиції, стає нічим іншим, як джерелом достовірної інформації [108].

М. Доган відзначає, що окремий науковець не може бути висококласним спеціалістом у кількох галузях одночасно. Він доступний лише науковому співтовариству, але знову ж таки не в галузі соціальних наук. Успішна командна робота можлива лише у сфері збору та обробки даних, «плідна командна робота рідко виникає на етапі їх інтерпретації чи узагальнення» [108].

На нашу думку, політичний експерт також повинен мати певні знання суміжних спеціальностей, але інколи компетентність політолога «не знає меж». Наприклад, політолог Руслан Бортник, коментуючи трагедію в одеському дитячому таборі «Вікторія», повідомив, що «правильно оброблений дерев'яний будинок спалити неможливо – він горить тільки після дуже тривалого контакту». вогнем не горить» [56]. Таким чином політолог показав, що розуміється і на питанні пожежної безпеки.

Іноді журналісти ставлять під сумнів кваліфікацію політологів. Так, під час аналізу інформаційних матеріалів ЗМІ, у тому числі Інтернет-ресурсів, часто буває, що їх автори спотворюють слова політичного експерта та нав'язують їх темі матеріалу. Як приклад такої ситуації наводимо матеріал інформаційного ресурсу ГолосUA, опублікований 15 листопада 2017 року. Стаття Катерини Красовської

називається. «Інфляція і зростання цін на продукти розкрутила непродумана політика уряду – експерт». Читачеві вже зрозуміло, що це думка експерта. Також у самій статті політолог Олексій Якубін у коментарі виданню ГолосUA заявив, що «інфляція та подорожчання продуктів харчування спричинені непродуманою політикою влади». «З боку НБУ це тактика і спроба заявити, що регулятор не винен в інфляції та зростанні цін, а Кабінет міністрів звинувачує його ні в чому. «Нацбанк намагається максимально захиститися, демонструючи, що інфляція почалася під впливом непродуманої політики уряду в результаті зняття державного регулювання цін на соціально значущі продукти», – сказав А.Якубін [22].

Така публікація говорить про непрофесіоналізм і нечесність журналіста, внаслідок чого власна репутація журналіста, а також репутація політичного експерта, який представляє себе «всезнайкою», залишить думку про його економічні проблеми, дискредит.

Більшість політологів за освітою є частими гостями політичних телепрограм. Як колись писав П'єр Бурдьє: «Для деяких наших філософів (і письменників) «бути» означає бути на телебаченні, що в результаті означає бути в центрі уваги, або, як вони кажуть, мати хорошу репутацію». з журналістами (це неможливо без компромісу та самокомпромісу)» [113, р. 37]. Таким чином, за словами Аллі Черних, «формується спільне поле наукової журналістики, яке характеризується конвергенцією компетенції вченого-експерта і журналіста. Той факт, що багато вчених легко перетворюють свій науковий статус на привілей популярності, є однією з причин, чому багато журналістів мають право на цю професію, якщо не найважливішою причиною, чому журналіст стає експертом» [103].

Однак для отримання статусу експерта знань недостатньо. На нашу думку, до таких не можна віднести тих, хто служить конкретним політичним силам. Такі спеціалісти – політтехнологи, і не має значення, на кого вони працюють. За своїми обов'язками вони не є постачальниками об'єктивної інформації.

Друга категорія в нашій класифікації – журналісти, які висвітлюють політичне життя, так звані політичні журналісти. Доносячи свої знання з джерел до аудиторії, вони незабаром починають видавати себе за політологів і вводити аудиторію в оману своїми непрофесійними думками. Алла Черних слушно вважає, що його можна вважати експертом лише тоді, коли зміст, який надає журналіст, відповідають вимогам наукового міркування [103]. Останнім часом деякі журналісти в різних ЗМІ видають себе за політологів і виступають як політичні експерти. Впевненість у своїх політичних знаннях дає деяким з них депутатський мандат. Це Сергій Лещенко, Мустафа Найєм, Тетяна Чорновіл, Світлана Залещук та інші.

З'являтися на телебаченні і висловлювати свою думку з певних політичних питань журналістами не є чимось незвичним. У ефір запрошуються учасники, які називаються політологами, щоб надати своїм словам наукової гостроти. Деякі з них дійсно мають такий статус, це політологи, викладачі вищих навчальних закладів, представники наукових інститутів і центрів тощо.

Слід зазначити, що останнім часом спостерігається протилежна тенденція, коли політологи почали вимагати статусу журналістів, насамперед, тележурналістів. Політики, які ведуть телешоу, сьогодні не рідкість.

Однак сьогодні ми спостерігаємо ще більш тривожну тенденцію, коли на роль політичних експертів претендують люди не лише кваліфіковані, але й не політики чи практики. Це артисти, які люблять ходити на політичні шоу. «Інтелектуали» своїм авторитетом нав'язують свою безпорадну думку про політичну ситуацію в країні. Зайве говорити, що вони, звичайно, не приходять самі. Їх запрошують редактори та журналісти звернути увагу на трансляцію. Адже через ексцентричність деяких із цих гостей у студії часто виникають конфлікти між учасниками та підвищують рейтинг програми.

Участь у політичних програмах дає таким «політичним експертам» привід прикидатися політичними експертами, досить безсоромно, політичними

коментаторами. Зважаючи на те, що ці некомпетентні «політичні коментатори» репрезентують певну частину громадської думки, не дивно, що вони також мають свою аудиторію. Але розпізнати їхню активність у професійному середовищі не просто. Як слушно зауважив представник Асоціації професійних політичних консультантів Ігор Тенетко, «багато експертів щодня з'являється на екранах, наслухавшись, що експерти запитують один в одного: хто це?» [19].

Політичний коментар, як і аналітика, є інтерпретацією політичних подій і дій. Таким чином, мова йде про надання громадянам інформації, яка може бути інтерпретована непрофесіоналом у політичній сфері. Такі непрофесійні політичні коментатори є третьою категорією в нашій класифікації політичних експертів.

Ще одна четверта категорія людей, які розповідають «політичну правду», – це політичні блогери. Професія політичного блогера є серед політичних журналістів та політичних оглядачів. Блогер – це людина, яка веде свій Інтернет-щоденник, а політичний блогер – політичний Інтернет-щоденник. Серед політичних блогерів можна зустріти як людей, які знаються на політичних процесах, так і любителів, які мріють підкорити політичний інтернет-простір. Найвідоміші українські політичні блогери: Олег Пономар, Андрій Цаплієнко, Денис Казанський, Сергій Іванов, Юрій Бірюков, Тетяна Монтян, Дмитро Гнап, Юрій Бутусов, Тарас Березовець та інші. Завдяки простим технологіям зворотного зв'язку політичні блогери можуть охопити велику аудиторію. Якщо порівняти зміст політичних блогів і традиційних медіа, то перші можуть вільно висловлюватись і поширювати інформацію, яку традиційні медіа не сміють публікувати. Тому електронні щоденники відомих політичних блогерів використовують ЗМІ, політики, політологи тощо.

П'ята категорія експертів – колишні та діючі політики, які не мають спеціальної освіти, але обізнані з політичним життям завдяки особистій участі та особистим зв'язкам у політичному просторі. Оприлюднюючи відому їм інформацію про будь-який процес у сфері політичної влади, вони справляють враження

експертів та експертів, які вміють аналізувати та прогнозувати. Як тут не згадати відому промову У. Черчилля: «Політик повинен вміти передбачати, що станеться завтра, наступного тижня, через місяць, через рік». Тоді пояснить, чому цього не сталося».

У ролі політичних експертів спробували себе колишні та нинішні політики Антон Геращенко, Микола Добродум, Валентин Наливайченко, Анатолій Гриценко, Тарас Чорновіл, Ганна Герман, Андрій Шкіль, Валентин Наливайченко, Олег Волошин та багато інших. Інші. На нашу думку, політиків не можна назвати політичними експертами в загальноприйнятому розумінні. Бо всі вони прямо чи опосередковано представляють різні політичні сили. Це означає, що їхні думки відображають інтереси партії, а значить, вони апріорі не можуть бути об'єктивними. Як зазначають дослідники, політики завжди маніпулюють громадською думкою. Вони вважають такою можливістю те, що «соціальні питання не даються апріорі як об'єктивні сутності, а конструюються в дискурсі. ... соціальні проблеми є переважно продуктом діяльності (і взаємодії) впливових суб'єктів публічного інформаційного простору» [63, с. 94].

Часта поява політиків на телебаченні викликала занепокоєння Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, яка заявила про необхідність введення відповідних обмежень щодо українських політиків як ведучих політичних програм. Нацрада вважає, що це порушує норми законодавства щодо розповсюдження передвиборчої агітації та політичної реклами. На думку Нацради, «сьогодні це явище набуло значного розмаху – це зрівнялівка журналістики, виведення українських медіа з рамок журналістських стандартів, якими керується медійна професія, і перетворення ефіру на місце для політичних репортаж і пропаганда. бійки» [99].

Вирішення цього питання залежатиме від Верховної Ради України, яка, якщо погодиться з рекомендаціями Нацради, має внести відповідні зміни до законів, що регулюють діяльність депутатів та ЗМІ.

Слід зазначити, що в суспільстві XXI століття, як і в стародавній Греції, немає жорстких кваліфікаційних вимог до тих, хто претендує на статус представника політичної професії. І це одна з причин екстенсивності простору політичної експертизи. Інші причини – стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, низька політична культура населення, високий рівень комерціалізації ЗМІ тощо.

Самі політологи говорять про масове зростання політичних професій. Так, відомий український політолог Вадим Карасьов стверджує, що масове збільшення політичних професій в умовах науково-технічної революції є закономірним процесом. Описуючи це нове явище, політичний експерт ввів назву «пролетаріатизація експертного політичного поля» або «експертиат». «Політична наука розширюється, подивіться, з'являється стільки нових можливостей, інтернет, телебачення, завжди потрібна думка... Загалом, ми стали нацією експертів і політологів... І популярна політологія. є беззаперечним явищем», – вважає В. Карасьов. Такої думки дотримується і В'ячеслав Піховшек, оцінюючи роботу так званих «універсалів»-політологів: «У професії немає нічого страшного». збільшиться «запрошення політологів». У наших людей ще божевільна каша в голові, розумієте? Вони не бачать зв'язку між тим, як вони голосують, і тим, як вони живуть» [19].

Особлива категорія на кшталт «українські політологи, запрошені російськими політичними шоу» з'явилася в період напруження українсько-російських відносин. 22 серпня 2018 року в мережі з'явився матеріал експерта з реанімаційного пакету реформ Віктора Тарана, в якому він розповідає про участь українських експертів у політичних програмах російських телеканалів. Автор зазначив, що провідні російські телешоу лояльно ставляться до цих українських фахівців. Характерною рисою поведінки таких українських експертів є їхня згода з усією негативною критикою України. За це, каже В.Таран, отримують чималі гроші. У матеріалі згадується експерт Вадим Трюхан [98].

Крім Трюхана, Павло Жовніренко, Сергій Запорізький, Вадим Ковтун та інші. є частим гостем російських телеканалів. Слід зазначити, що в українському професійному середовищі вони практично невідомі. Розповідається про звичні, театральні та комерційні принципи участі цих «політекспертів» у російських політичних шоу.

Негативним ефектом популярності професії політичного експерта є зниження довіри населення до інституту політичної експертизи. Експерти формують недовіру не лише у пересічних громадян, а й до політиків. Слід зазначити, що зниження довіри до політичної експертизи слід розглядати в контексті зниження довіри громадян України до демократичних інститутів.

Якщо ми хочемо знати правду про політичне життя суспільства і держави, інформація, яка доходить до нас, має бути достовірною. Одним із таких джерел інформації є професійний політичний експерт.

Підриває довіру до політичних експертів і неякісні результати опитувань, деякі з яких свідомо цитуються для маніпулювання громадською думкою [10].

Погана новина для наукової спільноти відомої та престижної громадської організації «Центр Разумкова», яка була визнана найкращою неурядовою організацією року у Східній Європі 2004 року на міжнародному економічному форумі в Криниці Гурській (Польща).

Особливою проблемою стали маніпуляції політиками в соціальних мережах. Цей феномен досліджували журналісти AIN.UA. Зроблено висновок, що політики намагаються створити собі позитивний імідж за допомогою так званих ботоферм, які продукують неякісні ботоакаунти в соціальних мережах.

Акаунти, які вони створюють, свідчать про те, що ними керують не політики, які їх можуть навіть не бачити, а наймані люди. У результаті замість очікуваного позитивного іміджу політик отримує протилежний ефект.

За словами журналістів, автоматичні ферми останнім часом склали конкуренцію ручним ботофермам, які підняли рівень створення облікових записів

до такого високого рівня, що тепер дуже важко визначити, хто ними керує, реальна людина (політик) чи ні [57].

Лідер ВО «Батьківщина» Юлія Тимошенко воліла особисто вести свою сторінку у Facebook. Сам він пояснив, що хотів це зробити, відчуваючи брак прямого спілкування з людьми, які хочуть обмінюватися ідеями та думками щодо спільних цінностей і позицій на благо країни. «Відсьогодні я почав вести свою сторінку у Facebook особисто. Я знаю, що це забирає багато часу і нервів. Однак цей зв'язок мені зараз необхідний. Напруга в суспільстві та політиці стрімко зростає. А FB – це справжня сила прямої дії. І сила, здатна звільнити високопосадовців, створити волонтерський рух і запросити їх на Майдан», – написав він у своєму першому пості [92].

Цікаво, що західних експертів іноді звинувачують у професійній некомпетентності. За словами почесного професора історії та старожитностей Альбертського університету в Канаді Девіда Марплза, багато так званих експертів коментують події в Україні, нічого не знаючи про реальну ситуацію в Україні. Бо їх там ніколи не було. «Я бачу людей, які пишуть про Україну, які ніколи за все життя не вивчали російську мову, ніколи там не були. Раптом ці люди з'являються по телевізору і говорять про Україну як експерти з України». «Часто неправильно пишуть навіть про розміщення питань комерційної торгівлі в регіонах України. Якщо говорити про війну на сході України, то ті міста, про які зараз говорять, – можливо, там ніхто не був. чи чув Вони раптом стикаються з новинами. Наприклад, про той Іловайськ, – каже дослідник, – про це точаться дискусії, я б сказав, що близько 60% усіх цих розмов характеризуються недостатнім знанням теми, а 20% повна нісенітниця». Канадський професор зауважив, що телепередачі переповнені думками псевдоекспертів, їх надлишок заважає кваліфіковано оцінити ситуацію в Україні. У зв'язку з цим, науковець вважає, що якщо ви хочете довести свою точку зору громадськості, надійніше написати книгу, ніж дати 5-10-хвилинне новинне інтерв'ю в ефірі [17].

Але поява в ЗМІ некваліфікованих спеціалістів – це одне. Але якщо некомпетентність експертів відображає позицію партнерів України – іноземних держав і міжнародних організацій, які впливають на внутрішню та зовнішню політику країни, то це зовсім інша справа.

Експерт Олексій Якубін в одній із телепрограм зазначив, що західні експерти не володіють достовірною інформацією, не розуміються на українських особливостях, а тому їхні поради малокорисні для України. «З одного боку, це пов'язано з невірною інформацією західних експертних груп, а, можливо, і наших чиновників. Кажуть: ми вийшли на збалансований бюджет. А коли їх запитують, за рахунок чого – вони відповідають, що зробили ціновий ринок. Водночас немає жодних питань, що означає «зробити ціновий ринок в Україні» і як це було зроблено?» [21].

Тому для телебачення думка політичного експерта менш цінна, ніж думка політика. Політиків запрошують у телепрограми як живих учасників подій. Але при цьому слід пам'ятати, що політики, як правило, виявляють свою політичну силу і висловлюють свою позицію в їхніх інтересах. На відміну від політиків, незалежні політологи можуть вільно висловлювати свої погляди.

Ось думки кількох політичних експертів. Це правозахисник ГО «Стоп корупції» Сергій Медяник, активіст громадського люстраційного комітету Карл Волох, політтехнолог Андрій Золотарьов, політичний експерт Віктор Таран.

Експертам було запропоновано надати пояснення щодо зриву повноцінного запуску електронного декларування у зазначений термін, зрив з 15 серпня 2016 року полягає у відсутності сертифікації системи електронного декларування, без якої немає бази даних. юридичну силу. Тобто посадові особи, які внесли до декларації недостовірні дані, не несуть кримінальної відповідальності.

Тому Сергій Медяник вбачає спротив злісних і корупціонерів у невпровадженні електронного декларування. За словами експерта, у сфері впливу існує явна змова між «Держспецзв'язку» та «Народним фронтом».

Карл Волох не бачить великої проблеми у порушенні термінів запуску системи, він вважає, що проблема штучно нарощена. І уряду не вигідно відкладати процес електронного декларування, бо він відчуває відповідальність виконати свої обіцянки перед ЄС.

За словами Андрія Золотарьова, нинішня ситуація свідчить про некомпетентність державної машини. Він бачить головну проблему як суб'єктивну, а не технічну. Зокрема, він не заперечує, що на Держзв'язок «чиниться тиск».

Віктор Таран схиляється до думки, що сертифікацію зламали «на замовлення». Проблема тут не в провіні розробника. Чи це так, ще належить з'ясувати після розслідування, ініційованого урядом [25].

На нашу думку, драматизація питання неповноти електронної бази декларацій мала суто політичне підґрунтя. Якби ні, такою ж критикою була б діяльність Міністерства освіти і науки України щодо запровадження електронних баз для вступників до вищих навчальних закладів, яка викликала чимало труднощів у вступників. Більшу частину вступної кампанії не працювала інформаційна система, неможливо було створити персональний електронний кабінет, з бази зникло 40 тис. заяв тощо. Причому така ситуація повторюється другий рік поспіль. Усі висловлювали своє незадоволення діяльністю Міністерства освіти і науки України та позивачів, батьків та ректорів, представників громадянського суспільства, рідше політиків та політичних експертів. У зв'язку з цим ніхто не вимагав відставки міністра.

Як бачимо, кільком політичним експертам поставили те саме питання. На нашу думку, такий підхід є правильним, оскільки знижує рівень суб'єктивності отриманих відповідей. При цьому найбільш правильною видається відповідь, яку дають декілька експертів одночасно. На нашу думку, компетентність політичного експерта має визначатися рівнем реалізації політичних прогнозів.

Один з інтернет-ресурсів зробив цікавий аналіз прогнозів українських політологів. Перевірилися прогнози Володимира Фесенка, Андрія Єрмолаєва,

Олексія Якубіна, Руслана Бортніка та американського політолога Юрія Фельштинського. Найбільш помилковими виявилися прогнози американського політолога. Його прогнози щодо можливості американсько-кореїської війни не справдилися; Ескалація конфлікту на Близькому Сході (між Іраном та Ізраїлем, а також між Іраном і Саудівською Аравією); спроба створити нову державу – Курдистан [70]. Найточнішими серед проаналізованих виявилися прогнози Володимира Фесенка. Таким чином, 2018 рік справді був «регіоном підвищеної турбулентності та напруги», Саакашвілі намагався повернутися до влади, але в другій половині року про це ніхто не говорив; парламент і уряд були розпущені; опозиція не змогла визначитися з єдиним кандидатом на виборах; масштабних реформ, визначених передвиборчим періодом, не було [70].

Навіть найкращий політичний аналітик не може повністю правильно передбачити ситуацію. Адже політична сфера – це не лише державна політика, а й тіньова. Відсутність доступу та аналізу секретної інформації надає політичній експертизі певного ступеня ненадійності. Такої ж точки зору дотримується і дослідник політичної експертизи Т. Нувахов: «Експертний аналіз не дає апріорі однобічної «правильної» відповіді і допускає широку варіативність і обмежене прогнозування розвитку подій. Значний вплив на експертну оцінку мають такі особисті фактори, як рівень знань експерта, професіоналізм, інтерес та особисті амбіції» [108].

Отже, складність політичної експертизи полягає в тому, що, аналізуючи відкриту інформацію, експерт також має прорахувати політичні процеси під назвою Х, які відбуваються поза державною політикою. Професійний політолог може прорахувати та проаналізувати всі непомітні для звичайної людини тонкощі та нюанси політичного життя. Чим вищий професійний рівень політолога, тим глибший багатofакторний аналіз і прогноз.

Слід зазначити, що ставлення до політичних експертів в українському суспільстві неоднозначне. Одні прислухаються до їх думки з інтересом і інтересом,

а інші – з підозрою і скептицизмом. А друге набагато більше. Згідно з опитуванням Research & Branding Group у травні 2018 року, 44 відсотки українців взагалі не довіряють політичним експертам, які виступають у ЗМІ. Лише 8% українців повністю довіряють експертам, ще третина експертів (37%) довіряє їм певним чином, а інші – ні [64]. Український журналіст і поет Роман Онишкевич також не довіряє політичним експертам, своє ставлення до них він висловив у своєму блозі: «Я хочу звернутися до багатомільйонної армії політичних експертів в Інтернеті. Навіть горло своїх друзів, тому що вони знають правду. Люди добрі, повірте, ви нічого не знаєте. Щоб виправдати необізнаність політичних експертів, Р. Онишкевич пояснює, що «неможливо передбачити нашу політику і дії політиків, коли самі політики часто не знають, що відбувається і що діється» [41].

Рівень довіри до політичних експертів залежить від того, наскільки ідеологічні погляди експертів та їх слухачів збігаються.

Незадоволені політологами та політиками. Так, у серпні 2015 року Георгій Тука на своїй сторінці у Facebook писав, що політичні експерти – це ті, хто сидить у теплих світлих студіях і розповідає те, чого навчився у своїх друзів. «Немає різниці між вами, панове «експерти» та «політичною елітою»! Повна безвідповідальність вашої розмови. Різниця лише в тому, що одні люди називають себе «експертами», а інші «елітою». А ваша мета бездіяльно вішати локшину на ватні вуха і наживатися на цій «локшині» [6].

Такої ж думки щодо політичних експертів висловився президент України (1994-2005) Леонід Кучма на прес-конференції в «Укрінформі» у травні 2018 року. При цьому іноді слухаю і дивуюся, звідки вони взялися і що вони говорять», – каже экс-президент [34].

Така амбівалентність щодо політичних експертів зрозуміла, і на це є кілька причин. По-перше, компетентність деяких експертів викликає сумніви, і вони часто говорять абсолютно неосвічені речі з виглядом розумності, видаючи це за політичну експертизу. По-друге, викликає сумнів незалежність та об'єктивність

деяких експертів. Не секрет, що більшість з них встигли попрацювати в інтересах певних політичних сил, або продовжили працювати. На нашу думку, політолог (з політологічною освітою), який працює в штабі політичної сили, перестане бути незалежним політичним експертом-експертом і стане політтехнологом, або політиком з політологічною освітою. Бо, як відомо, політичні уподобання заважають незалежному та об'єктивному аналізу. У науковій літературі під незалежністю політичного експерта розуміють «здатність експерта протистояти тиску зовнішніх сил, зацікавлених у певному результаті експертизи» [108]. І в такій ситуації вчорашній політолог свідомо йде на професію, пов'язану із задоволенням вимог цих зовнішніх сил.

Своїми враженнями від взаємодії з українськими політичними експертами поділився відомий експерт Atlantic Council Андерс Ослунд. На сайті Atlantic Council А.Ослунд розповів про враження від розмови з «одним із найкращих політологів», який запитав його, який кандидат у президенти України на наступних виборах підійде Сполученим держави. більшість? Відповідаючи, що фаворитів США немає і не буде, Ослунд зазначив, що така відповідь політолога не влаштувала. «Чому Захід не робить вибір і не вкладає необхідні 150-200 мільйонів доларів, щоб його кандидат виграв вибори?» Це роблять росіяни та олігархи. Чому американці не розумні?», – каже український експерт. Інший український експерт сказав, що популярні кандидати можуть виграти президентство лише з 40-50 мільйонами доларів, але це великі гроші, повідомляє Ослунд» [2].

М. Хрустальов правильно вказує на взаємозв'язок незалежності та об'єктивності політичного експерта. Априорі залежний експерт не може бути об'єктивним, і зрозуміло чому. Але парадокс у тому, що незалежний експерт теж може бути упередженим, але ненавмисно, на відміну від незалежного експерта. Однак, на думку М. Хрустальова, сам ризик-фахівець може цього не усвідомлювати, оскільки схильний до впливу деяких соціальних і особистісних якостей. Національність, соціальний статус, ідеологічна точка зору, корпоративний

стиль мислення тощо. згадуються такі соціальні та особистісні характеристики [108]. Наприклад, якщо експерт росіянин, чи може він об'єктивно оцінити стан українсько-російських відносин? Якщо експерт є колишнім військовим, чи це не впливає на його підхід до методів вирішення конфліктів у зовнішній та внутрішній політиці?

На відміну від демократичних країн, у нас немає досвіду інформування громадськості про політичний напрям експерта, в якій політичній партії він працює? Визначити політичного експерта можуть лише професійні політологи та високоосвічені, уважні громадяни, які вміють аналізувати інформацію.

Відомий дослідник політичної аналітики Є. Масленіков виділив такі послуги політичного експерта:

- є унікальним джерелом інформації, оскільки будучи високопрофесійним спеціалістом, має глибокі наукові знання та практичний досвід;
- аналізує сутність політичних інститутів, процесів і всіх явищ навколо них;
- розробляє унікальні пропозиції, що дозволяють вирішувати складні політичні проблеми [108].

Політична експертиза – це, звичайно, прибутковий бізнес. Наприклад, Академія сучасної політики, спікерами якої є 68 спеціалістів, пропонує послуги дистанційного навчання від найкращих експертів (200 академічних годин із 35 предметів); створення портфоліо політичних досягнень (відео та фотоматеріали), участь у різноманітних політичних заходах Верховної Ради України (пленарні засідання, парламентські слухання), міністерств, посольств тощо; Про організацію стажування народного депутата у Верховній Раді України, куратора в аналітичних групах і навіть у країнах Євросоюзу; реалізація свого політичного проекту, помічник популярного лідера, державні службовці тощо; участь в аналітичних ток-шоу.

Згідно з інформацією на сайті Академії, можна очікувати включення студентів до виборчих списків політичних партій [80]. Єдине, скільки коштує таке навчання, з інформації на сайті дізнатися не вдалося.

На нашу думку, такі «навчальні» заклади створюються для звичайної наживи. Колись на телебаченні рекламували курси майбутніх телеведучих. Курсантам обіцяли запаморочливу телевізійну кар'єру. Лекції читалися через телевізійні лічильники. Чому виникає питання про такі курси, якщо ніхто з ведучих популярних програм їх не закінчив? Відомо, що телеведучих призначають за іншими критеріями. Наприклад, представники шоу-бізнесу, політики тощо.

Для визначення професійного рівня та популярності політичних експертів деякі громадські організації запровадили відповідні рейтинги. Наприклад, Інститут аналізу політики та менеджменту України щомісяця проводить рейтинг українських політологів і політологів. Рейтинг базується на цифрових цитатах (включно з онлайн-, аудіо- та відеоцитатами). Показано найбільш цитовані слова місяця. Організатори рейтингу звертають увагу на його недосконалість у розумінні реальності та нагадують про професіоналізм кожного учасника рейтингу [38].

Особливо відзначимо знакову подію в українському політологічному просторі, яка сталася у червні 2021 р., коли був представлений «Топ-50 політичних експертів України» [93]. Перше місце з результатом 23,94% здобув Голобуцький Олексій – заступник директора Агентства моделювання ситуацій.

Друге місце з результатом в 14,52% отримав Ключок Валерій – політичний аналітик.

А третю позицію займає Чаплига Михайло – засновник молодіжної громадської організації «Центр прикладної політики «СТРАТАГЕМА», у якого 13,57%.

У п'ятірку лідерів потрапили також Бортник Руслан (8,99%) і Березовець Тарас (7,18%).

У ТОП-10 експертів розмістилися Магда Євген – 3,64%, Сазонов Кирило – 2,66%, Димов Валерій – 2,02%, Романенко Юрій – 1,96% і Бізяєв Руслан – 1,86%.

У 20-ку кращих потрапили Фесенко Володимир – 1,71%, Бала Віталій – 1,65%, Нусс Павло – 1,65%, Лазарєв Олександр – 1,22%, Гарань Олексій – 1,07%, Таран Віктор – 1,04%, Загородній Тарас – 0,98 %, Єрмолаєв Андрій – 0,98%, Снегірьов Дмитро – 0,89%, Яхно Олеся – 0,86%.

Далі йдуть: Карасьов Вадим – 0,79%; Палій Олександр – 0,7%; Саакян Олег і Погребинський Михайло – 0,67%; Бондаренко Кость – 0,61%; Мусієнко Олександр – 0,52%; Давидюк Микола і Антонюк Олександр – 0,49%; Горбач Володимир – 0,4%; Кушнір Світлана – 0,31%; Корнійчук Дмитро – 0,28%; Решмеділова Олександра – 0,24%; Соскін Олег, Гаврилечко Юрій та Басараб Михайло – 0,21%; Небоженко Віктор – 0,18%; Дьяченко Олена, Кучухідзе Антон і Якубін Олексій – 0,12%; Гончарук Валерій, Мельник Микола і Молчанов Кирило – 0,09%; Белашко Сергій, Золотарьов Андрій і Семенюк Тарас – 0,06%; Головачов Андрій, Постернак Олег, Олещук Петро – 0,03% [94].

2.2. Особливості діяльності урядових та неурядових експертно-аналітичних центрів

Інституціоналізація політичної експертизи в Україні почалася в 1991 р. одночасно з процесом інституціоналізації політичної науки. У грудні цього ж року в системі НАН України було створено політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса. У 1992 році було створено Національний інститут стратегічних досліджень (пізніше при Президентові України) для підготовки та проведення аналітичних досліджень з політичних та економічних питань для уряду.

Громадські організації також сприяли інституалізації політичної експертизи. Це Українська асоціація політологів, заснована в 1991 році на базі Інституту держави і права ім. В.М. НАН України імені Корецького. У 1993 році була заснована Українська академія політичних наук. У 1994 р. – Центр економічних і політичних досліджень України імені Олександра Разумкова та ін. [74, с. 146]. Досить повний перелік громадських організацій, які займаються експертизою та аналізом, наведено у статті М. Кармазіної «Громадські організації експертів та аналітиків у сфері політики: загальна характеристика» (2016) [31]. Слід зазначити, що ці наукові центри і зараз плідно працюють.

Правовою основою діяльності організацій, які здійснюють політичну експертизу, стала прийнята у 2008 році постанова Кабінету Міністрів України «Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади». Згідно з текстом постанови, «складовою механізму демократичного державного управління є громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади, яка передбачає оцінку діяльності органів виконавчої влади інститутами громадянського суспільства. ефективність прийняття та реалізації рішень таких органів, підготовка пропозицій щодо вирішення суспільно значущих проблем на розгляд органів виконавчої влади у безробітному житті» [65]. Таким чином, інститути громадянського суспільства отримали легітимну можливість оцінити діяльність виконавчої влади. У низці структур громадянського суспільства, які оцінюють діяльність виконавчої влади, на нашу думку, політичні експерти посідають особливе місце. Державні рішення можуть бути правовими і моральними, але водночас вони можуть призвести до маніпулювання суспільством, несподіваних змін у політичному житті, політичних конфліктів, нестабільності. Такі негативні наслідки влади політичні експерти можуть передбачити та запобігти.

Деякі дослідники вважають, що гуманітарній експертизі необхідно відвести важливе місце в експертизі в системі комунікації громадянського суспільства та влади. Наприклад, у 2010 році учасники III міжнародної наукової конференції

«Розвиток громадянського суспільства: духовність і право» звернулися до Міністерства юстиції України з проханням прийняти закон про гуманітарну експертизу. На думку учасників конференції, гуманітарна експертиза повинна мати пріоритет перед іншими спеціальними експертизами [90]. Ми не ставимо під сумнів першість гуманітарної експертизи, але ми не наголошуємо на важливості політичної експертизи. Від уміння політичних експертів прогнозувати, оцінювати та мінімізувати можливі негативні наслідки рішень державних органів залежить політична стабільність суспільства і держави..

За останні роки в Україні з'явилося багато громадських організацій, які працюють у сфері політичної експертизи. Включення до щорічного рейтингу найкращих аналітичних центрів світу стало важливою подією для українського експертно-аналітичного співтовариства «2020 Global Go to Think Tank Index Report» 8 українських центрів [112]. У рейтинг найкращих аналітичних центрів у Центральній та Східній Європі за даними звіту входять: Центр Разумкова (1 місце рейтингу найкращих аналітичних центрів, хоча у 2017 році займала 4 [96] місце), International Centre for Policy Studies (ICPS) (Ukraine) Міжнародний центр перспективних досліджень (35 місце), Kyiv National Economic University (KNEU) Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана 38 місце), Democratic Initiatives Foundation (Ukraine) Democratic Initiatives Foundation-Фонд «Демократичні ініціативи» (52 місце), Dnirovsky Center for Social Research (DCSR) (Ukraine) Дніпровський центр соціальних досліджень 53 місце), Institute of World Policy (Ukraine) Інститут світової політики / Institute of World Policy (67 місце), Institute for Economic Research and Policy Consulting (Ukraine) Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (86 місце), Institute of Analysis and Advocacy (90 місце), Institute of Mass Media (Ukraine) (102 місце) [112].

Крім згаданих українських аналітичних (експертних) центрів (всього ми нарахували близько 50 центрів), виділяємо: Центр прикладної політології «Пента» під керівництвом к.філос.н., доц. Володимир Фесенко, професор кафедри

політології. На сайті центру можна прочитати, що він надає інформаційно-аналітичні послуги політичним партіям, парламентським фракціям, громадським організаціям, бізнес-структурам, окремим політикам, особам [86], Центр соціальних досліджень «Софія», президент центру – доктор політичних наук – Андрій Єрмолаєв. На сайті можна дізнатися, що центр спеціалізується на розробці стратегій досліджень і розвитку, політико-економічному аналізі діяльності корпоративних і державних структур, розробці та впровадженні політичних і соціальних технологій [87], Український інститут політики. На сайті зазначено, що метою діяльності інституту є «соціальні науки та технології, економіка, культура тощо. проводити самостійні систематичні та всебічні дослідження в галузях; розробити практичні рекомендації державним органам, політичним суб'єктам, ЗМІ, усім зацікавленим – створити в Україні соціально-правову державу загального добробуту» [84]. Відомими експертами експертної групи Інституту є фахівці Кирило Молчанов, Микола Спиридонов та Володимир Воля та ін.

Berta Communications – приватна стратегічна консалтингова компанія, директор Тарас Березовець. На сайті компанії можна ознайомитися з послугами, які пропонуються політичним партіям: пакет «Кампанія під ключ», спеціалізовані пакети для всіх напрямків виборчої кампанії, експертний супровід, кризовий консалтинг, аудит мажоритарного округу. Для активних політиків та чиновників: PR для публічних діячів, експертна підтримка, антикризові консультації, лобіювання інтересів та PR за кордоном, бізнес-навчання та навчання. Для представників бізнесу: PR для публічних діячів, Експертна підтримка, Кризове консультування, Лобіювання іноземних інтересів та PR [83]. Інформації про вчений ступінь політтехнолога в його біографічній довідці ми не знайшли. Т. Березовець має базову освіту за спеціальністю «журналістика» та ступінь магістра міжнародних відносин.

Під керівництвом Вадима Карасьова Інститут глобальних стратегій пропонує наступні послуги: дослідження громадської думки з будь-якого питання, яке

цікавить клієнта; вивчення процедури виборів; дослідження політичного іміджу; політичні/економічні чи інші моніторингові події, що цікавлять споживача; складання аналітичних записок; складання аналітичних звітів; PR-підтримка виборчої кампанії на регіональному та національному рівнях [81]. Біографія В. Карасьова містить відомості про навчання в аспірантурі та відсутність наукового ступеня. Водночас він є автором понад сотні наукових праць, співавтором багатьох державних документів, стратегічних доктрин і програм.

Фонд «Українська політика», яку очолює кандидат історичних наук Костянтин Бондаренко, запрошує зацікавлені інституції, політиків та науковців звертатися до них для отримання інформації про певні процеси, економічні показники, стан соціальної сфери та суспільних відносин в Україні [85].

Київський центр політичних досліджень і конфліктології – експертно-аналітична структура, заснована в 1993 році фізиком за освітою Михайлом Погребінським. Центр пропонує такі послуги, як моніторинг, аналіз та прогнозування соціально-політичної та економічної ситуації в Україні; проведення експертних семінарів та конференцій; організація та проведення соціологічних досліджень (у тому числі експертних); консультування українських та іноземних державних і громадських організацій та приватних компаній; підготовка та друк інформаційно-аналітичних матеріалів [82].

На відміну від американських експертно-аналітичних центрів, які відрізняються спеціалізацією своєї діяльності (вони можуть бути академічними, політико-пропагандистськими, універсальними тощо), українські аналітичні центри займаються всіма видами діяльності. Відмова від будь-якого виду аналітичної послуги може бути пов'язана з обмеженими ресурсами. З цього випливає, що вони не поділяються строго на консалтингові, експертні та аналітичні. Кожен із цих центрів готовий надати будь-які послуги, пов'язані із застосуванням спеціальних політологічних знань.

Керівники цих експертних органів є одними з найвідоміших українських політичних експертів і постійними гостями майже всіх політичних програм і ток-шоу. Оскільки вони коментують будь-які політичні події та процеси, це дає підстави зараховувати їх до групи так званих універсальних експертів.

Рівень впливу українських політичних експертів на громадську думку відображає їхня цитованість. Так, Український інститут політики вже кілька років публікує щомісячний рейтинг цитат українських політологів і політиків в Інтернеті. Рівень цитування політологами та експертами вимірюється за допомогою кількісного та якісного аналізу. Аналізуються публікації інформаційних агентств, традиційних ЗМІ (телебачення, радіо, друк), Інтернет-ЗМІ та соціальних мереж. Матеріали, опубліковані в особистих блогах і на сайтах, не враховуються.

Окремо хочеться виділити ще одну групу експертів – експерти-фахівці. Маються на увазі фахівці, які спеціалізуються в якійсь галузі політичних знань, наприклад, міжнародна політика (експерти-міжнародники), внутрішня політика, соціальна політика, етнонаціональні відносини тощо. Це не означає, що вони також не можуть бути експертами в інших політичних питаннях. Проте вони виключно компетентні у своїй справі.

Зосереджуючись на питанні виведення професійних політконсультантів з виборчого процесу, М.Рац висловив думку, що це для запобігання діям екстремістів і маргіналів у політичній сфері та залучення здорових політичних сил, які визнають цінності демократії [110, с. 14]. Є така організація, яка об'єднує політичних радників України. Це Асоціація професійних політичних консультантів [3]. 17-18 травня 2018 року Асоціація провела Міжнародний конгрес політичних експертів.

Однак однієї професійної асоціації недостатньо, зокрема, поштовх розвитку політичної експертизи могло б дати створення Асоціації незалежних політичних експертів.

Найважливішим питанням є те, наскільки громадські організації, що займаються політичною експертизою, здатні впливати на процес прийняття

політико-управлінських рішень. На жаль, доводиться визнати, що процес співпраці органів державної влади зі структурами громадянського суспільства, що займаються політичною експертизою, неефективний.

Серед причин неефективності неурядових експертно-аналітичних центрів науковці насамперед називають такі: «1) відсутність прозорості системи прийняття рішень на рівні державної влади, а отже, політичної влади для співпраці з нею; 2) слабкість фінансової та матеріально-технічної бази таких центрів та відсутність у бюджеті статті витрат, спрямованої на «оплату виїзних консультацій державних структур за контрактом»; 3) неготовність бізнес-структур до роботи в режимі прикладних політичних досліджень, нових бізнес-політичних стратегій, нестандартних організаційних рішень; 4) нерозвиненість зв'язку між центрами мозку» [54, с. 4].

У контексті проблем цікавою є типологія аналітичних центрів, розроблена Університетом Пенсільванії в рамках дослідницького проекту про аналітичні організації та їхню роль у державній політиці та розвитку громадянського суспільства:

«Партійний експертно-аналітичний центр – офіційно пов'язаний з політичною партією;

Державний експертно-аналітичний центр – входить в структуру державної влади;

Квазі-державний експертно-аналітичний центр – фінансований виключно за рахунок державних грантів і контрактів, але не входить в офіційну структуру державної влади;

Автономний незалежний експертно-аналітичний центр – в значній мірі не залежить від будь-якої зацікавленої групи або спонсора і автономний від уряду в своїй діяльності і фінансування;

Квазі-незалежний експертно-аналітичний центр – автономний від структур державної влади, але контрольований зацікавленою групою, спонсором або

замовником, який забезпечує основне фінансування і надають значний вплив на його діяльність;

Університетський експертно-аналітичний центр – діючий при університеті» [76].

На жаль, процес інституціоналізації політичної експертизи в Україні відчуває певні труднощі, які не дозволяють повноцінно оцінити ступінь впливу організацій політичної експертизи на політичні процеси та інститути. Методика рейтингової оцінки таких організацій ще не розроблена. Сьогодні є лише рейтинги українських політичних експертів, цитовані в ЗМІ.

Далі хочемо окремо зупинитись на особливостях діяльності урядових експертних організацій на прикладі діяльності Адміністрації Президента, апарату Верховної Ради України та Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Варто відзначити, що за *статусом суб'єктів експертно-аналітичної діяльності* можна виокремити: підрозділи інформаційно-аналітичного забезпечення у структурі органів державної і місцевої влади; підрозділи інформаційно-аналітичного забезпечення у структурі Національних бібліотек; відокремлені суб'єкти професійної аналітичної діяльності (інститути і центри досліджень, аналітичні центри); громадські аналітичні центри.

Такий поділ визначає особливості роботи аналітиків, їх завдання, ретельність дослідження, спектр аналітичної продукції та ступінь відповідальності.

Розглянемо нормативну регламентацію експертно-аналітичної діяльності в Адміністрації Президента. Пунктом 3 «Положення про Адміністрацію Президента України» передбачений перелік основних завдань, що покладаються на цей орган [59]. Серед них ті, що безпосередньо стосуються експертної діяльності: консультативного, інформаційного, експертно-аналітичного забезпечення реалізації повноважень Президента України, визначених Конституцією України. У цьому Положенні Адміністрація Президента «здійснює аналіз політичних, економічних, соціальних, гуманітарних та інших процесів, що відбуваються в

Україні і світі, готує за його результатами для подання на розгляд Президентів України пропозиції з питань формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави...», «підготовку пропозицій щодо здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави»; «бере участь в опрацюванні пропозицій щодо попередження та нейтралізації загроз національній безпеці України...»; «здійснює в установленому порядку експертизу прийнятих Верховною Радою України законів..., готує пропозиції щодо підписання законів або застосування щодо них права вето»; «здійснює аналіз актів Кабінету Міністрів України...», «здійснює моніторинг інформаційного простору України, створює умови для доступу громадськості до інформації про діяльність Президента України...»; «забезпечує... в установленому порядку доступ до публічної інформації, розгляд, опрацювання, облік, систематизацію, аналізування та надання відповідей на запити на інформацію, що надходить до Президента України...»; «забезпечує в межах своєї компетенції реалізацію державної політики стосовно державної таємниці» [59] та ін.

Згідно з положенням, аналіз зазначених завдань перед Адміністрацією Президента включає її функції в рамках експертної діяльності, зокрема: забезпечувальна; діагностична; рекомендаційна; соціально-комунікативна й інформативно-комунікативна; прогностична; оборонна; експертно-нормативна; охоронна; контрольна.

Виходячи з аналізу структури Адміністрації Президента, з точки зору реалізації функцій у сфері інформаційних відносин, Головне управління інформаційної політики, а також Головне управління доступу до публічної інформації відіграють найбільшу роль. Однак, оскільки такої інформації на сайті немає, неможливо дізнатися про структуру відділів, принципи та результати їх діяльності [42]. Всі, хто цікавиться подібними проблемами на думку розробників сайтів, повинні знати, що такі підрозділи існують. Така позиція не зовсім відповідає заявам щодо прозорості діяльності державних органів. Фундаментальною науково-

дослідною установою для аналітично-експертної діяльності та прогнозування є *Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України*, який утворений Указом Президента України від 04.03.92 р. № 127.

До основних завдань як суб'єкта аналітично-експертної діяльності належать:

- науковий аналіз та оцінка проблем і перспектив суспільно-політичного розвитку України;
- науковий супровід реалізації Президентом України, Радою національної безпеки і оборони України повноважень у сфері національної безпеки України;
- дослідження проблемних питань економічного, демографічного, соціального, гуманітарного, етнополітичного, воєнно-політичного, зовнішньополітичного, інформаційного, екологічного розвитку України;
- дослідження та моніторинг регіональних аспектів суспільного розвитку;
- наукова експертиза проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів, державних заходів соціально-політичного спрямування та ін. [48].

Досить значна кількість аналітико – експертних матеріалів присвячена проблематиці державного управління та політичним проблемам, включаючи національну безпеку, громадянське суспільство, соціально-економічний та гуманітарний розвиток, інформаційні стратегії та міжнародні відносини. Сайт Інституту висвітлює інформацію у вигляді аналітико-експертних звітів, політичних експертиз та аналітичних заміток з релевантних проблем сучасної України. Вище вказаний перелік документів може бути взятий за приклад для оформлення матеріалів, що представляють результати експертно-аналітичної діяльності не лише в офіційних нормативно-правових документах, а й у наукових публікаціях та монографіях.

Отже, експертно-аналітична діяльність Президента України реалізується апаратом Адміністрації Президента, Національним інститутом стратегічних досліджень при Президентові України та національними бібліотеками України.

Відповідно до ст. 107 Конституції України при Президентові України створюється Рада національної безпеки і оборони України, діяльність якої регламентується відповідним Законом [69]. Указом в.о. Президента України від 12 квітня 2014 року № 398/ 2014 було затверджено «Положення про інформаційно-аналітичний центр», в якому передбачається його створення та основні положення діяльності Центру як робочого органу Ради національної безпеки і оборони. До його обов'язків відносилось забезпечення аналітичного й прогностичного супроводження діяльності РНБО щодо здійснення координації діяльності органів виконавчої влади з питань національної безпеки в інформаційній сфері [61]. Але, не зважаючи на складну політичну ситуацію та державне управління, Указом Президента України від 26.05.2015 р. № 285/ 2015 без будь-яких пояснень, без альтернативного способу вирішення питань, даний вище акт визнаний таким, що втратив чинність. До сфери державної таємниці віднесено причини такого прийняття рішення, але можна передбачити, що вони у подальшому будуть висвітлені у наукових експертно-аналітичних дослідженнях.

Також можна наголосити на тому, що сайт інформаційно-аналітичного Центру [47], попри Указ Президента про скасування правових основ діяльності Центру, продовжує реалізовувати свою діяльність із щоденним оновленням матеріалів. Тематикою сайту визначено: офіційні новини Адміністрації Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Уряду, ВРУ, ДСНС, МОУ, СБУ, МВС, НГУ, СЗРУ, ГУР, ДПСУ, прес-центру АТО та аналітико-експертні публікації Центру. Станом на сьогоднішній день, на сторінці сайту зазначено лише юридичний факт створення центру та не надано інформації про втрату його чинності з посиланням на відповідний нормативно – правовий акт. Варто акцентувати увагу і на тому, що в тексті на офіційній сторінці допущено юридичну помилку, тобто мова йде про Указ Президента, а про наказ. Відповідно до цього, впливає питання стосовно статусу Центра, вказаного на сайті, де зазначається, що Центр не є державною установою. Вище вказаний аспект веде за собою інший: на

яких підставах він представляє офіційні дані від імені Президента, центральних органів державного управління. Усе попередньо зазначене вказує на невисокий рівень інформаційно-правової та експертної компетентності укладачів сайту та відсутність необхідного моніторингу відповідних органів.

Звернемось до проблематики аналітико-експертної діяльності Апарату Верховної Ради України як суб'єкта інформаційних відносин. Згідно з «Положенням про Апарат Верховної Ради України», затвердженим Розпорядженням Голови Верховної Ради України від 25 серпня 2011 року № 769 (в редакції Розпорядження Голови Верховної Ради України № 734 від 29 листопада 2014 року), цей орган, який діє на постійній основі, реалізує «правове, наукове, організаційне, документальне, інформаційне, експертно-аналітичне, фінансове і матеріально-технічне забезпечення діяльності Верховної Ради України, її органів та народних депутатів» [60]. Серед провідних векторів діяльності Апарату передбачені й ті, що можуть трактуватися як здійснення аналітичної діяльності, включаючи наступні сфери:

у сфері правового і наукового забезпечення: проведення експертизи законопроектів, які подаються до Верховної Ради України суб'єктами права законодавчої ініціативи; актів законодавства щодо їх відповідності Конституції України і законам України (за дорученням керівництва Верховної Ради України); здійснення підготовки довідкових та науково-аналітичних матеріалів з питань, що розглядаються Верховною Радою України; організаційний супровід аналізу практики застосування законодавства з метою його вдосконалення; підготовка узагальнюючих матеріалів і пропозицій для Верховної Ради України та її керівництва щодо вдосконалення роботи Апарату; експертиза пропозицій Президента України до прийнятих Верховною Радою України законів;

у сфері організаційного забезпечення: забезпечення діяльності комітетів та інших органів Верховної Ради України, надання їм організаційно-інформаційної і консультативно-методичної допомоги в процесі розробки та опрацювання поданих

на розгляд законопроектів; облік та узагальнення пропозицій і зауважень, висловлених під час обговорення законопроектів та інших питань на пленарних засіданнях Верховної Ради України, а також пропозицій і зауважень, що надходять до проектів законодавчих актів, опублікованих для всенародного обговорення; ведення автоматизованої системи «Адміністративно-територіальний устрій України»; підготовка відповідних аналітичних матеріалів про стан виконання доручень, що містяться в актах Верховної Ради України та її органів;

у сфері інформаційного та комп'ютерно-технологічного забезпечення: формування та підтримання в належному стані інтегрованого банку даних, що забезпечує законопроектну та правозастосовну діяльність, розробка проектів рішень з питань, пов'язаних із законодавчою діяльністю Верховної Ради України; методичне і технологічне супроводження комп'ютеризованої обробки законопроектів на всіх стадіях проходження їх у комітетах Верховної Ради України, а також ведення баз даних процесу законотворення [35; 36].

В структурі Апарату Верховної Ради України можна виділити наступні підрозділи в рамках забезпечення аналітико-експертної та інформаційної діяльності: Головне управління документального забезпечення, Головне науково-експертне управління, Головне юридичне управління, Головне організаційне управління, Інформаційне управління, Управління забезпечення міжпарламентських зв'язків, прес-служба Апарату, Управління комп'ютеризованих систем Апарату, Управління по зв'язках з місцевими органами влади і органами місцевого самоврядування, відділ контролю Апарату, Інститут законодавства Верховної Ради України. В складі Інституту також реалізують діяльність такі відділи: комплексних проблем державотворення, науково-організаційний відділ теорії та практики законотворчої діяльності, проблем розвитку національного законодавства, моніторингу законодавства, європейського права та міжнародної інтеграції.

Як зазначається на сайті Інституту [46], датою його створення є 7 жовтня 1994 року Постановою Президії Верховної Ради України. Положення про Інститут було затверджене Розпорядженням Голови Верховної Ради України № 770 від 4 серпня 2003 року, де останні зміни були внесені 17 грудня 2013 року. З точки зору адміністративного права, досить цікавим є момент, що різниця між датою створення Інституту і датою затвердження його Положення складає майже 10 років. Розгляд цього юридичного факту може стати об'єктом науково-дослідної діяльності.

Актуальною залишається ідея введення законодавства до структури Апарату Верховної Ради України Інституту. Компетентні вчені, які працюють в даному Інституті, завдяки своєму досвіду та науковому потенціалу мають змогу забезпечити імплементацію усіх завдань інформаційної аналітики в галузі законодавчої діяльності на необхідному рівні. Особливістю функціонування Інституту є поєднання фундаментальних і емпіричних досліджень. Науковці та дослідники виконують завдання з підготовки пропозицій щодо стратегії державно-правової політики, державного управління та розвитку національного законодавства на базі основоположних досліджень, здійснюють компаративний аналіз норм українського законодавства та законодавства зарубіжних країн, реалізують моніторинг чинного законодавства щодо його ефективності та прогнозують наслідки його застосування, проводять науково-політичні експертизи проектів законодавчих актів. Досвід аналітично-експертної діяльності в цьому векторі є в певній мірі унікальним та має вивчатись наступними поколіннями. Даний аспект є причиною створення при Інституті законодавства Верховної Ради України аспірантури і докторантури. У такий спосіб реалізації діяльності Інституту проходить об'єднання аналітично-експертної, наукової й освітньої функцій. Варто відмітити, що інтернет-сторінка Інституту законодавства Верховної Ради може бути прикладом відображення нормативно-правових засад діяльності, відтворення напрямів і результатів роботи, включаючи аналітично-експертну.

Досить по-іншому має вигляд сторінка на офіційному порталі Верховної Ради України, створена для Інформаційного управління Апарату Верховної Ради України. На ній представлені виключно офіційні персональні відомості про п'ятьох осіб: керівника управління, його двох заступників та завідувачів відділів. Можна відмітити певний технічний недогляд персоналу, який моніторить стан веб-порталу і його контент, що виражається, як приклад, в тому, що у двох випадках назви відділів (відділ моніторингу, відділ інформаційно-бібліотечного забезпечення) надаються, а у двох інших – ні.

Систематизуючи відомості щодо реалізації Апаратом Верховної Ради аналітично-експертної діяльності, дозволимо собі не погодитися з тезою, вираженою Н. С. Погребняк, що в ході реалізації інформаційної функції Апаратом Верховної Ради України «не створюється нова інформація (наукова), а збираються, обробляються і представляються споживачу (парламенту) у формі інформаційного ресурсу відомості документованого чи електронного характеру» [55, с. 67]. По-перше, Апарат в цілому (за винятком Інституту законодавства) не призначений для розвитку науки, він націлений на виконання ряду прикладних функцій. По-друге, збір і обробка інформації вже є елементами аналітичної діяльності, а значить, йдеться не про первинні дані, а про новий інформаційний продукт. Більш змістовною нам здається позиція М. Ю. Парамонової, яка пропонує розглядати інформаційне забезпечення Верховної Ради України у трьох аспектах: інформаційно-аналітичному, інформаційно-технічному та інформаційно-комунікаційному [52, с.130]. Дана диференціація дозволяє більш детально розглядати імплементацію Апаратом Верховної Ради України своєї інформаційної функції.

Відповідно до «Положення про Секретаріат Кабінету Міністрів України», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2009 року № 850, на секретаріат як постійно діючий орган покладаються, також функції експертно-аналітичного, правового, інформаційного «забезпечення діяльності

Кабінету Міністрів України, урядових комітетів, Прем'єр-міністра, віце-прем'єр міністра України, віце-прем'єр міністрів України, міністра Кабінету Міністрів України та міністрів, які не очолюють міністерства» [62]. Одразу зауважимо, що наданий у зазначеному положенні перелік суб'єктів не збігається з тим, що закріплений у п. 1 ст. 6 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року в редакції від 26.04.2015 р., де встановлено, що «до складу Кабінету Міністрів України входить Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр міністр України, віце-прем'єр-міністри та міністри України» [66]. Розбіжності у текстах (зокрема, відсутність у Положенні посади Першого віце-прем'єр міністра України), недбале ставлення до своєчасного внесення поправок у нормативні підзаконні акти є прикладом недостатнього рівня інформаційно-правової компетентності, що може негативно впливати на решту органів виконавчої влади.

Суперечливим є те, що у розділі «Структура Секретаріату Кабінету Міністрів України» на офіційному сайті Кабінету Міністрів України представлені виключно назви посад і фотографії керівників Департаментів і управлінь. Дізнатися про функції і завдання структурних підрозділів та про результати їх діяльності хоча б у формі адаптованих звітів, що виключають інформацію з обмеженим доступом, на сайті не є можливим.

Лише гіпотетично можна визначити, що функції інформаційного та аналітично-експертного забезпечення в рамках своїх компетенцій виконують: департаменти гуманітарної та соціальної політики; економічного розвитку та регуляторної політики; розвитку реального сектора економіки; департамент з питань ефективного управління державною власністю; департаменти з питань безпеки життєдіяльності, охорони навколишнього природного середовища та агропромислового комплексу; департамент з питань безпеки, оборони та діяльності органів юстиції; департамент з питань фінансової політики; департамент інформації

та комунікацій з громадськістю; департамент інформаційних технологій; юридичний департамент; управління з питань роботи із зверненнями громадян.

Варто зазначити, що з вище вказаного, питання інформаційних відносин відповідно до номінації структурних підрозділів є у веденні в департаменті інформації та комунікацій з громадськістю. Таке формулювання назви говорить про те, що Кабінет Міністрів не бере до уваги імплементацію інформаційної політики в рамках держави, а обмежується лише моніторингом інформації та тією діяльністю, що в умовах сучасності прийнято передавати через запозичене словосполучення «паблік рилейшнз».

Вартим уваги (з точки зору оцінки значення аналітично-експертної діяльності для діяльності уряду) є те, що в п. 17 «Положення про Секретаріат Кабінету Міністрів України» [62] у переліку основних завдань, які виконуються структурними підрозділами секретаріату, спершу зазначаються власно технічні (підготовка і проведення засідань, складання протоколів) і лише далі, восьмим завданням, вказується проведення юридичної і фахової експертизи, підготовка експертних висновків до проектів актів законодавства, що подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, щодо їх відповідності Конституції та законам України, а потім, одинадцятим завданням, є підготовка аналітичних, інформаційних, довідкових та інших матеріалів з питань, що розглядаються Кабінетом Міністрів України та урядовими комітетами. Даний підхід до розташування завдань і функцій є прикладом значного недооцінювання ролі і значення аналітично-експертної діяльності, певним анахронізмом радянської епохи, коли Секретаріат виконував лише функцію діловодства.

Аналіз структури апаратів центральних органів виконавчої влади дозволяє визначити, що у міністерствах передбачені й виконують свою діяльність підрозділи, основою функціонування яких є аналітика.

Зрозумілим є те, що функції, завдання, фінансове забезпечення кожного міністерства відрізняються, як і стратегія розвитку. Проте зібраний нами матеріал

дав можливість виявити деякі закономірності. В першу чергу, відсутність єдиної позиції щодо важливості й необхідності аналітично-експертної діяльності. Присутні значні відмінності у статусі інформаційно-аналітичних підрозділів. Як приклад, на рівні департаментів вони функціонують у Міністерстві внутрішніх справ і Міністерстві юстиції, на рівні управлінь – у Міністерстві енергетики та вугільної промисловості, Міністерстві оборони, Міністерстві фінансів: на рівні відділів – у Міністерстві аграрної політики та продовольства, Міністерстві економічного розвитку та торгівлі, Міністерстві культури; Міністерстві освіти і науки, Міністерстві соціальної політики. У низці міністерств, зокрема, у Міністерстві закордонних справ, Міністерстві інфраструктури, Міністерстві молоді та спорту в найменуванні структурних підрозділів зовсім відсутня будь-яка згадка про аналітично-експертну діяльність. Проте, це не є ознакою того, що вона не проводиться. Це варто трактувати так, що вона розподілена по усіх департаментах, управліннях, відділах, а спеціалізована діяльність підрозділів не передбачена організаційною структурою апарату міністерств.

Привертає увагу і той факт, що в деяких випадках, таких як, у Міністерстві соціальної політики, Міністерстві економічного розвитку і торгівлі, Міністерстві культури відділ аналітично-експертного забезпечення входить до патронатної служби і направлений на допомогу лише міністрові, а не апарату в цілому. В інших випадках аналітично-експертні підрозділи функціонують на міністерство.

Виходячи з найменування структурних підрозділів міністерств, найбільшу увагу аналітично-експертної діяльності надають Міністерство інформаційної політики, Міністерство освіти і науки та Міністерство соціальної політики.

З питання нормативного регулювання інформаційно-аналітичної діяльності міністерствами, то можна зазначити, що в більшій мірі воно здійснюється за рахунок підзаконних актів, положень, які затверджені наказами по міністерствах.

На законодавчому рівні інформаційна та аналітично-експертна діяльність відображена лише в Законі України «Про Національну поліцію» [68], де ст. 25

передбачає перелік повноважень поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення, ст. 26 – формування інформаційних ресурсів поліцією, ст. 27 – використання поліцією інформаційних ресурсів, ст. 28 встановлює відповідальність за протиправне використання інформаційних ресурсів. Варто вказати, що п.2 статті 25 закріплює здійснення поліцією інформаційно-пошукової та інформаційно-аналітичної роботи. Таким чином Міністерство внутрішніх справ майже не є єдиним, яке абсолютно чітко встановило законодавчі норми щодо здійснення інформаційної та аналітично-експертної діяльності.

За мету не було поставлено узагальнення результатів функціонування відповідних підрозділів міністерств України, проте проведений відбір і аналіз свідчать про широке коло адміністративно-правових основ реалізації досліджуваного нами напряму, а також про можливі шляхи удосконалення роботи, в тому числі, в умовах запровадження електронного урядування. Як доцільно зазначає Р. А. Коваль, що «формування ефективної та адаптованої до сучасних реалій інформаційно-аналітичної системи прийняття управлінських рішень органами влади повинно спиратися на концепцію побудови інформаційно-інтелектуального суспільства та враховувати вимоги до якості вхідної й вихідної інформації» [33, с. 4]. Саме таке стратегічне розуміння сутності й значення аналітично-експертної діяльності дасть змогу на принципово інших основах реалізовувати процеси державного управління.

Функція інформаційного та аналітично-експертного забезпечення управлінської діяльності відводиться також на національні бібліотеки, в тому числі, і на Національну бібліотеку України ім. В. І. Вернадського, у структурі якої є служба інформаційного та аналітично-експертного забезпечення органів державної влади; на Національну парламентську бібліотеку України та ін. Окремо варто відмітити, що при НБУВ функціонує Центр досліджень соціальних комунікацій, який включає в себе відділи політологічного аналізу, оперативної інформації, бібліометрії та наукометрії, програмно-комунікаційних технологій.

Співробітниками Центру не тільки підтримується інформаційна та аналітично-експертна система, а й ведеться спецпроект «Інформаційна безпека» [49]. Отже, є підстави констатувати, що діяльність Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та її структурних підрозділів виходить за рамки традиційної бібліотечної справи й відповідає викликам інформаційного суспільства сучасності.

Науковці та дослідники пропонують розрізняти в інформаційній аналітиці в межах діяльності бібліотек три контури: 1) рівень підготовки управлінських рішень у своїй сфері; 2) узагальнення підходів до аналізу інформації, що циркулює в суспільстві на різних рівнях його функціонування і створення інформаційно-аналітичних продуктів для використання в різних галузях; 3) рівень опрацювання знань, який виявляється через нову організацію праці – аналітика, нові технології, нові продукти – практично є перехідним до іншої роботи і діяльності» [24, с. 115].

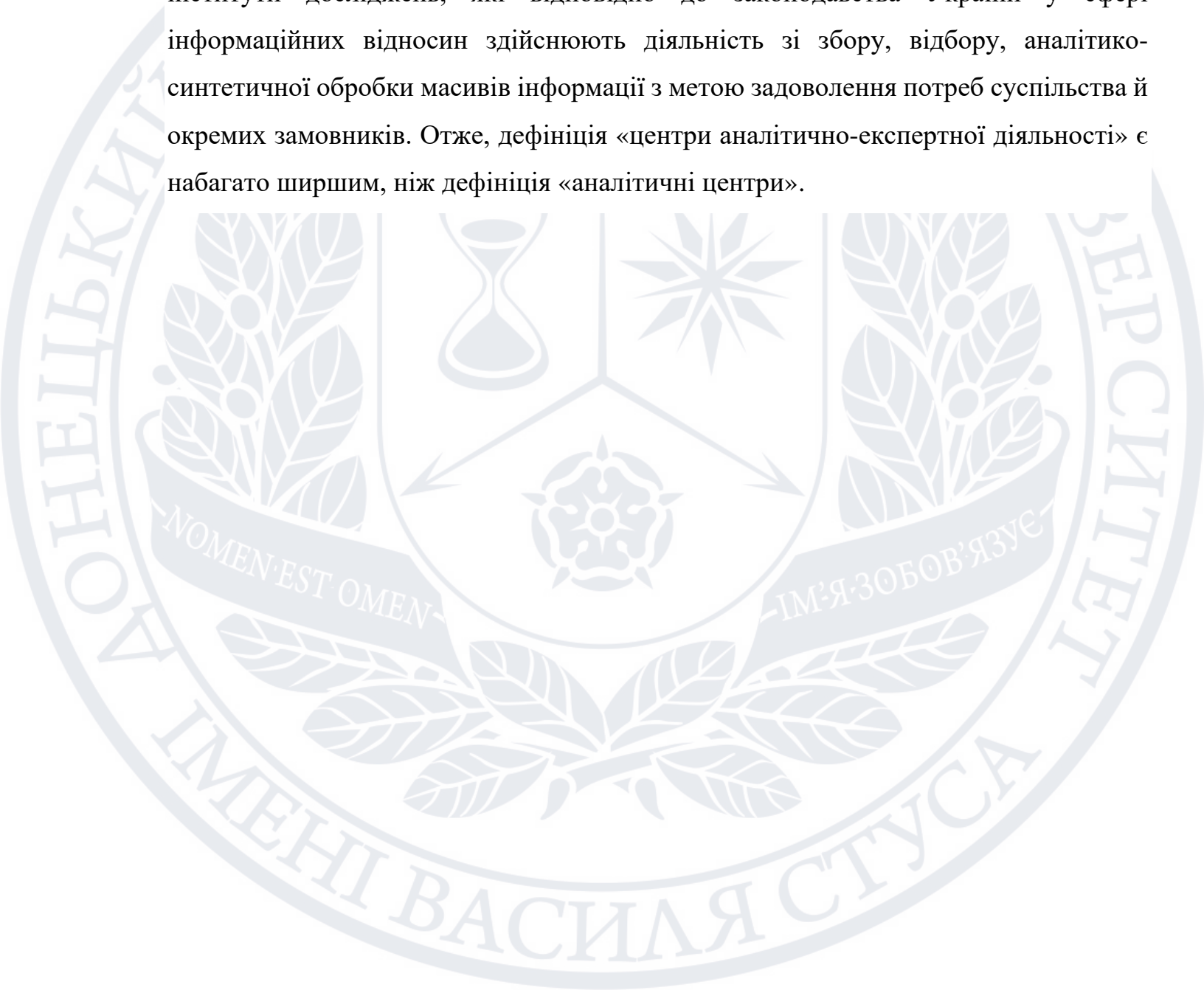
Отже, функціонування бібліотек як суб'єктів аналітичної діяльності у сфері інформаційних відносин можна розглядати у наступних аспектах: 1) розроблення і застосування аналітичних алгоритмів відбору, збирання, систематизації інформації, удосконалення підходів до найбільш ефективного користування інформаційними ресурсами; 2) здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади; 3) надання можливості читачам користуватися аналітичними матеріалами. Як ілюстрацію останнього положення можна навести такий приклад. На сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського є інформація про те, що мережеві інформаційні ресурси закладу містять 4 тисячі бюлетенів оперативної інформації та інформаційно-аналітичних оглядів [49].

Можна вважати, що бібліотеки, за винятком інших (соціальних, культурних) з позицій інформаційної та аналітично-експертної діяльності виконують функції: ресурсну (кумулятивну); орієнтувальну; оціночну; селективну; діагностичну; систематизуючу; забезпечувальну; технологічну; комунікативну.

Це дає підстави розглядати бібліотеки як повноцінних суб'єктів аналітично-експертної діяльності зі своїми своєрідними специфічними особливостями.

У зв'язку з дослідженням питання щодо аналітичної діяльності колективних суб'єктів інформаційних відносин пропонуємо ввести до наукового обігу дефініцію «центри аналітично-експертної діяльності», яке слід чітко відмежувати від дефініції «аналітичні центри», оскільки до першої, як ми вважаємо, слід відносити організації, установи, заклади, в тому числі інститути інформації, інститути досліджень, які відповідно до законодавства України у сфері інформаційних відносин здійснюють діяльність зі збору, відбору, аналітико-синтетичної обробки масивів інформації з метою задоволення потреб суспільства й окремих замовників. Отже, дефініція «центри аналітично-експертної діяльності» є набагато ширшим, ніж дефініція «аналітичні центри».

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ТА ТЕНДЕНЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Специфіка та особливості експертного забезпечення державного управління в Україні

Науковці відзначають, що у випадку з державним управлінням зараз політичні аналітики почали багато в чому займатися не стільки аналізом, скільки формуванням та застосуванням політичних технологій, наприклад – PR'ом. Це пов'язано з тим, що й органи державного управління замість управлінського забезпечення політичного процесу часто стали займатися його PR-забезпеченням. Замість вирішення й подолання проблеми все більше застосовується спеціальна політтехнологія, яку в професійній літературі називають «відпіарювання проблеми». Тобто, відбувається певна віртуалізація проблеми [26].

Політична експертиза в цьому випадку виявляється непотрібною, її місце посідає інша політтехнологія. Оскільки замість забезпечення ефективного управління державою центр уваги переноситься переважно на забезпечення медіа-кампаній з демонстрації його віртуальних успіхів, і на перше місце виходить політичний маркетинг як інструмент маніпулятивних технологій тощо [29; 28].

А який же стан справ з огляду на потребу в ефективному державному управлінні? Тут необхідно зазначити, що насправді в усьому світі аналітика перебуває у складних відносинах з владою. Зокрема, це є навіть у американців: вони часто скаржаться у своїх виступах, статтях і навіть підручниках на те, що політики їх надто мало, а то й зовсім не слухають. Для України зовсім не є унікальною та обставина, що є самі аналітики, а є й зовсім інші особи, які приймають рішення, і при цьому останні часто не враховують те, що роблять перші, навіть якщо цікавляться їхньою думкою.

Зокрема саме тому навчальна підготовка американських політ-аналітиків починається з того, що їм пояснюють, що замовнику потрібен не лише сумлінний

збір даних і констатація фактів, а саме ревалентна потребам клієнта оцінка, діагностична й прогностична, виражена в чітких і зрозумілих практичних рекомендаціях. На жаль, саме цей бік питання в нас відпрацьований найменше. Саме у зв'язку з цим часто виникає проблема малого попиту на політичну аналітику.

Замовники політичного аналізу й прогнозу, політичної експертизи, часто справляють вирішальний вплив на їхні методи й результати, що призводить до виникнення суттєвої різниці між прикладною аналітикою та політичною експертизою. Недержавний клієнт завжди уважніше ставиться до результатів аналітичного дослідження хоча б тому, що платить за них з «власної кишені». Особа, яка приймає рішення від імені держави, навпаки, навіть якщо й звертається до політичної експертизи, як правило, вимагає від експерта переконливого обґрунтування вже прийнятого рішення. В політичній аналітиці, яка виконується на замовлення органів державної влади, як правило, навіть тематика робіт визначається тим, наскільки їхні результати можуть бути запитані політиками й державними діячами. Що, в свою чергу, вимагає від сумлінного політичного експерта застосування спеціальних політичних технологій «просування» своїх пропозицій і рекомендацій в органах влади й державного управління.

Ця проблема не є виключним ноу-хау пострадянського державного управління. В свій час саме американці впровадили термін «feasibility» – «прохідність» рішень [114; 115]. Тобто рекомендація експерта має бути не лише реальною, але й «прохідною» (прийнятною для суб'єкта управління). Можна обґрунтувати найраціональніше рішення, але якщо воно не відповідає потребам суб'єкта, його буде відхилено. Іншими словами, мова йде про переклад аналітичного «напівфабрикату» на мову влади і, зокрема, включення в його склад такої компоненти, яка зацікавить (або налякає) владу. Йдеться не про абстрактну зацікавленість влади, а про конфліктуєчі одна з одною парадигми «байдужості» влади й суспільства.

Разом з тим, сучасна політична аналітика, навіть прикладна, не включає в свою систему діяльність з активного лобіювання, просування своїх рекомендацій в органи влади.

Раніше політичний аналіз передбачав, як правило, що політики й державні управлінці відчують дефіцит інформації та знань, необхідних для прийняття політичного й управлінського рішення. В сучасній практиці державного управління зазвичай складається інша ситуація – політики й чиновники стикаються з: надмірним масивом інформації з питань, що їх цікавлять; конкуренцією позицій експертів з певних проблем; безсистемністю, ненадійністю, надмірною вартістю й свідомим спотворенням такої інформації в різноманітних лобістських інтересах. В цих умовах завданням і умовою «виживання» політичної аналітики на ринку консалтингових послуг для політиків і керівників органів державної влади стає надання інформації органам державної влади з потрібним змістом, у потрібний час, у максимально доступній і короткій формі.

Надалі лишається актуальним питання щодо інтелектуальної компоненти державного управління, наскільки вона в ньому присутня. До останнього часу носіями державно-управлінських повноважень у значній мірі лишаються економісти та юристи. Тому багато практичних кроків державного управління здійснюється переважно з урахуванням економічного і правового аспектів аналітичного забезпечення. Люди при владі часто дивляться на проблеми з точки зору оптимальних і короткострокових макроекономічних показників або формальної відповідності політико-управлінського рішення приписам законодавства, а не з погляду соціальних конфліктів чи гуманітарних катастроф, які подібна оптимізація може викликати. Сьогодні багато соціальних реформ у значній мірі «захоплено» юристами та економістами. Але, наприклад, у державній політиці є проблеми, пов'язані з національною безпекою, обороноздатністю та міжнародними відносинами, які не можна вирішити лише завдяки економічним розрахункам та правовим нормам. Між тим, проблеми безпеки зі зростанням

добробуту суспільства посідають все більш значуще місце. Те ж з бідністю: запобігання її поширенню, підвищення факторів вертикальної та горизонтальної мобільності трудових ресурсів, вивчення соціальних факторів впливу на ці процеси – завдання насамперед соціологів і політологів. Втім, зараз політичні експерти програють юристам і економістам, напевно, тому, що частіше за все переконані, що результати їхньої професійної діяльності мають бути використовувані політиками вже в силу того, що мають високу наукову цінність. На практиці так майже ніколи не відбувається.

Як уже зазначалося, дуже часто політична аналітика змушена обґрунтовувати рішення, вже прийняті політиками й державними керівниками, а не розробляти ці рішення для них. Часто такі обґрунтування здійснюються з позицій ідеології замовників, а не наукових теорій і об'єктивного розуміння політичного процесу. В результаті спотворюється наукова й практична значимість висновків і рекомендацій політичної аналітики.

Проблема вітчизняної системи державного управління донедавна полягала ще й у тому, що в ній практично не використовувалися ресурси досвіду публічної політики, вона вважалася малоефективною. Але й зараз те, що від неї є присутнім, – це переважно PR з метою формування особистого іміджу керівника органу державної влади, в кращому разі – самого органу, і нічого більше. Спроби змінити соціальну ситуацію лише цим PR безнадійні, але ще далеко не всі це розуміють [29].

У зв'язку з цим варто повернутися до питання про політичну експертизу в сучасному західному розумінні цього виду професійної діяльності. Насправді вона в своєму інструментарії використовує не лише політологію, а й економічний і соціальний аналіз. Саме в такому контексті можна говорити про створення ефективних механізмів консультування органів державної влади. Хоча в різних політичних системах міркування експертизи формуються по-різному й використовуються в різній мірі.

Наприклад, в Україні зараз спостерігається ситуація розповсюдження механізмів громадського консультування, коли в механізм прийняття управлінських рішень напряду вбудовується практика проведення консультацій з науковими організаціями та зі структурами громадянського суспільства. Зокрема, йдеться про Указ Президента України «Про забезпечення умов для більш широкій участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [44].

Влада все більше розуміє, що вона не може все знати, що потрібно залучати експертів, й, чим більш прозорі процедури, тим більш об'єктивним є процес, в тому числі з погляду запобігання бюрократичному свавіллю. Підвищення прозорості процедури прийняття політичного рішення (Policy advise), вірогідно, уже саме по собі є певним механізмом зростання її ефективності з погляду впливу на осіб, які приймають рішення. Тому можна казати про збільшення перспективи, й власне науково-експертної роботи, й інституцій, які б дозволили полегшити сприйняття результатів цієї роботи, підвищити ефективність впровадження її результатів.

Процес подальшої формування професійних засад політичної аналітики в нашій країні передбачає таким чином: по-перше, розвиток інститутів громадського консультування; по-друге, подальшу самоорганізацію професійного експертного співтовариства.

Роль політичної аналітики – встановлення цілей. Щоб отримати результат, крім засобів, необхідні: власне ціль, завдання з її досягнення та кількісні індикатори які дозволяють оцінити рівень досягнення цілі. Економісти, наприклад, можуть підказати яким чином цілі державної політики можуть бути реалізовані, але встановити ці цілі й їх пріоритети повинні політологи. З обґрунтованим, а не популістським, визначенням цілей своєї діяльності політики й державні керівники без аналітиків поки що не справляються [118].

Підбиваючи підсумки викладеного, слід зазначити, що наукова політична аналітика в Україні безсумнівно має певні шанси на виживання й розвиток. Інша справа – яка вірогідність цього виживання, й те, у яких формах воно

відбуватиметься. Формується кілька перспективних напрямів, з погляду практичної запитаності й незаповнених ніш на політичному ринку:

По-перше, це вже відпрацьована певної мірою ніша електоральної аналітики.

По-друге, це та низка ніш в системі державного управління, які економісти та юристи ще не зайняли і не поспішають зайняти, наприклад, так звана громадянська (чи громадська) експертиза й моніторинг – напрями які фінансуються часто не з державного бюджету, а з фондів міжнародних організацій, і тут вимагається значна соціальна й гуманітарна, а не лише «технократична» складова експертних оцінок.

По-третє. Ще один напрям, який сьогодні актуалізується, це певне «культивування» осіб, які приймають управлінські рішення, або внесення певної аналітичної свідомості в процес прийняття рішення, поєднання політики з інтелектом. Про це багато написано у американців, зокрема один з параграфів у Ч. Ліндблома так і називається: «Analysis versus Politics». В межах свого інкрементального підходу він, взагалі дуже скептично ставиться до можливості повноцінного поєднання політики й інтелекту [117]. Але, якщо ці два види діяльності дійсно так важко сполучити в одній особі, питання може бути вирішене через підвищення ролі й статусу політичного експерта в органах державної влади.

І, нарешті, четвертий напрям, про який вже мова йшла вище. Це професійна підготовка політичних аналітиків. Оскільки сьогодні вже працюють університети, де в процесі підготовки політологів впроваджуються дисципліни, які містять політичну аналітику. Втім, в Україні до цього часу ще стоїть питання про співвідношення курсів академічної політології та емпіричної й прикладної політичної аналітики. В усьому цивілізованому світі цю проблему вже вирішено: це різні курси.

3.2. Основні проблеми та перспективи подальшого розвитку політичної експертизи

Однією з головних проблем українського суспільства є відсутність науково обґрунтованої державної політики та механізму впровадження державно-політичних рішень в галузі державного управління. Вона виступає однією з головних тому, що експертно-аналітичне забезпечення державної політики дає можливість розробити оптимальне державно-політичне рішення за певних обставин та мінімізувати очікувані й непередбачувані негативні наслідки. Державні службовці, котрі приймають рішення, більшою мірою, здійснюють адміністрування, як наслідок, потребують відповідних рекомендацій висококваліфікованих та компетентних експертів-аналітиків. Напевно, було б доречним, утворення служби експертно-аналітичного забезпечення державної політики, головною метою якої виступала б координація роботи експертно-аналітичних відділів усіх органів влади різних рівнів.

Варто констатувати, що сьогодні ми потребуємо сучасніший тип професійного знання, який можна було б реалізувати з більшою користю для покращення процесу прийняття державно-політичних рішень в сфері державного управління. При розробці державної політики ми зіштовхуємося зі складними, більше якісними, а не кількісними проблемами, тому більшу увагу надаємо саме політиці та політичним явищам. Тож експертно-аналітичне забезпечення державної політики – це міждисциплінарне явище, більшу частину якого являють собою політичні проблеми.

Введення посади експерта-аналітика в основних адміністративних одиницях було б важливим елементом для розбудови та функціонування держави. Дана посада майже наближалася б за своїм статусом до вищих посадових осіб, які несуть відповідальність за визначення основних векторів функціонування установи. Формально експерти-аналітики реалізують функцію радників вищого керівництва, організовуючи відносини співробітництва та довіри з ним. Експертно-аналітичне

забезпечення державної політики має собою внести в процес прийняття державно-управлінських рішень нові ідеї, орієнтацію на майбутнє та систематичність.

Одним з найперших завдань експертів-аналітиків є включення в процес прийняття державно-політичних рішень належного професійного знання, що базується одночасно на системному аналізі, кількісній теорії прийняття рішень і відмінному погляді на політичну науку та державне управління. Ціллю експертно-аналітичної діяльності є сприяння вдосконаленню процесу прийняття рішень і політичного процесу через уважніший розгляд обширного набору альтернатив політики, розширення змісту аналізу та використання систематизованого інструментарію.

Значний внесок у експертно-аналітичне забезпечення державної політики відноситься до Академії наук України, національних закладам вищої освіти і дослідницьким інститутам, що створюються при державних органах. Національні заклади вищої освіти надають теоретичні розробки щодо того чи іншого питання державної політики, які можуть слугувати фундаментом для розв'язання певної проблемної ситуації в державній політиці. Дослідницькі інститути при державних органах, за винятком згаданих теоретичних розробок, несуть собою і емпіричну базу. Їх включають до розробки, аналізу, реалізації, контролю та оцінювання державної політики й цільових програм у визначеній галузі суспільного життя.

Досліджуючи експертно-аналітичне забезпечення державної політики в Україні, можна зазначити, що головними організаціями, які реалізують аналітичний супровід державної політики, є саме аналітичні інституції, які є безпосередньо частиною державних органів чи забезпечують їхні інтереси опосередковано на засадах субординації. Проте, ступінь впливу недержавних аналітичних центрів України на прийняття рішень органами державної влади й місцевого самоврядування є мінімальним.

Аналітичні відділи, що реалізують експертно-аналітичне забезпечення державної політики, мають функціонувати на державну політику в загальному,

беручи до уваги специфіку конкретного органу, тобто його повноваження, функції, завдання, частиною якого вони є, адаптуючи і направляючи його роботу згідно встановлених вимог.

Беручи до уваги громадсько-суспільні експертно-аналітичні інституції, то можна визначити, що вони не набули необхідного розвитку в Україні і не виражають інтереси суспільних груп, та виконують функцію політичного консультування. Іншими словами, відповідно до проведення досліджень в галузі державної політики, вони реалізують замовлення конкретного суб'єкта політичної системи, при цьому роблячи метою збільшення його дивідендів, а не метою досягнення суспільного добробуту та суспільних цілей. До причин такої ситуації можна віднести недостатній рівень розвиненості громадянського суспільства й невміння та небажання контролювати владу та впливати на державне управління. Тому аналіз експертно-аналітичного середовища в Україні слід проводити, беручи за основу саме державні інституції, аналізуючи їхню організаційну будову, методи роботи, способи впливу та технології діяльності.

Ще досі в Україні є слабкою мережа неурядових аналітичних центрів і громадських організацій, утворених для впливу на процес реалізації державної політики. Як зазначають українські вчені, невизначеність організаційно-правового статусу таких організацій, нерозвиненість корпоративних зв'язків, обмеженість ресурсів стоять на заваді активного залучення «третього сектору» до процесів державотворення [67].

Головними чинниками низької ефективності мозкових центрів в Україні вчені та дослідники вважають: 1) непрозорість системи прийняття рішень на рівні державної влади, а звідси – неготовність політичної влади співпрацювати із зовнішніми джерелами інформації та проектів; 2) слабку фінансову й матеріально-технічну базу таких центрів і відсутність статті витрат у бюджеті, котра мала б цільове призначення «оплата зовнішніх консультацій державних структур за контрактом»; 3) неготовність бізнесових структур працювати в режимі прикладних

політичних досліджень, нових ділових і політичних стратегій, нестандартних організаційних рішень; 4) нерозвиненість комунікацій між мозковими центрами.

Українські вчені В. Романов, О. Рудік і Т. Брус зазначають, що розвиток мережі незалежних мозкових центрів сприятиме не тільки досягненню більшої відкритості й прозорості політичного процесу, а й підвищенню якості громадської експертизи державної політики, кращій обізнаності неурядових організацій у процедурних процесах вироблення, прийняття та здійснення державної політики [11, с. 96]. Мозкові центри мають забезпечити активну участь громадськості в державному управлінні, що посилює ефективність публічних рішень через їхню відповідність суспільним реаліям, змінює процес визначення проблем та способи їх вирішення. Доцільним було б створення спеціальної урядової агенції чи комітету ініціювання політичних досліджень задля узгодження роботи недержавних аналітично-експертних центрів, налагодження співпраці з державними аналітичними структурами.

Процес розробки та імплементації державної політики несе собою публічний характер, включаючи дискусії із залученням широкого кола громадськості, інститутів громадянського суспільства, які мають підвищувати доцільність і належність прийняття державою відповідних рішень.

Органам державної влади варто мати дані стосовно експертів-аналітиків у різних сферах, що передбачає наявність у штаті органів влади людей або інституцій, до обов'язків яких належатиме професійне формування завдань, організація аналітичних досліджень, добір і координування експертів-аналітиків, виконання експертних процедур і технологій, представлення результатів суб'єктам, які приймають рішення.

Маючи велику кількість інституцій, що реалізують експертно-аналітичне забезпечення роботи органів влади в Україні, варто визнати: всі вони досить розпорошені. Вище вказані аналітичні підрозділи працюють автономно, більшою мірою за певними тимчасовими чи постійно присутніми запитами продуцентів

політики. Між ними відсутня узгодженість, включаючи спільне формування й використання ресурсної бази, що утворюється в процесі аналітико-синтетичної обробки наукової літератури. Окрім того, відсутня загальна база даних аналітичних матеріалів таких структур, їхні матеріали здебільшого використовуються виключно всередині організації, що робить неможливим ознайомлення з ними експертів-аналітиків, що не мають відношення до цієї організації. Існування такої бази даних дало б можливість узгоджувати діяльність експертів-аналітиків і направити їх на всебічний аналіз проблемної ситуації. Відкрита система експертно-аналітичних матеріалів підвищила б їхню якість, а інші аналітичні структури (як державні, так і недержавні) мали б змогу, ознайомившись з аналітичними матеріалами, висловлювати свою думку стосовно проведених досліджень.

На жаль, на практиці рішення державного управління приймають органи влади різних рівнів, які не завжди мають достатню експертно-аналітичну розробку, економічне, правове та наукове обґрунтування. Можна зазначити, що теоретичний і виробничий потенціали вітчизняної науки та промисловості використовуються досить неефективно. Слід підвищити ступінь матеріального, методичного й інформаційно-технологічного забезпечення експертно-аналітичного функціонування, процесів підготовки та прийняття рішень.

Особливістю експертно-аналітичного забезпечення державної політики в Україні є також її направлення на реалізацію потреб лише вищих органів державної влади та ігнорування необхідності забезпечення управлінських рішень регіональних і локальних органів влади. Значною проблемою є невикористання експертно-аналітичної діяльності при обґрунтуванні наукових та господарських проектів.

Українські вчені виділяють низку чинників, які ускладнюють процес аналітичного забезпечення державної політики в Україні. Вони полягають в наступному: 1) неточність і неповноту інформації, з якою працюють аналітичні відділи органів державної влади, що зумовлено як браком ресурсів для її одержання,

так і недостатньою взаємодією органів (та їхніх експертно-аналітичних відділів); 2) обмеження часу, протягом якого мають бути прийняті відповідні державно-управлінські рішення незалежно від складності розв'язуваних проблем і обсягів оброблюваних даних; 3) необхідність урахування багатьох критеріїв при прийнятті управлінських рішень на всіх рівнях органів державної влади; 4) відсутність належної культури використання аналітичних матеріалів у діяльності органів державної влади [71].

Проблематика неточності й недостовірності інформації, з якою доводиться працювати аналітичним відділам органів державної влади, є досить високою, а її вирішення стане основою успіху державної політики. Навіть статистика, яка в усьому світі є здебільшого точною та об'єктивною, в Україні має надто творчий характер. Не є нормальним той факт, що, громадяни на сьогоднішній день більше довіряють дослідженням іноземних організацій, ніж державному органу, котрий має надавати статистичну інформацію для реалізації експертно-аналітичного забезпечення державної політики, через яку відбувається здійснення державної влади. Статистичні дані є базою проведення моніторингу та оцінки доцільності державних цільових програм, а без моніторингу та оцінки неможливо вносити корективи для оптимізації та вдосконалення цього процесу.

Ще однією проблемою є відсутність розвиненої спільної бази експертно-аналітичних матеріалів, систематизованого інформаційного фонду з сильним довідковим апаратом, мереж телекомунікацій, які надавали б можливість використовувати фонди зовнішніх організацій. Сьогодні цю проблему намагаються розв'язати автори проекту Концепції формування та функціонування інформаційно-аналітичної системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування [71]. Основною метою концепції є визначення стратегії формування, функціонування та розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Важливою умовою реалізації державної політики в усіх галузях є її законодавче закріплення. Дослідження, проведені Інститутом законодавства Верховної Ради України, показують неузгодженість між основними векторами реалізації політики нашої держави та їх нормативно-правовим забезпеченням, відсутність наукового підходу до визначення пріоритетів законодавчої діяльності, відсутність балансу системних зв'язків між законотворчим процесом та законодавчою діяльністю.

Проблемним є також правове закріплення основ наукової експертизи в гуманітарній сфері. У Законі України «Про наукову і науково-технічну експертизу» визначено лише загальні засади проведення наукової експертизи: її види, суб'єкти, загальні вимоги до проведення тощо [1]. Цей закон не забезпечує повністю правове регулювання призначення і проведення експертизи в гуманітарній сфері і, як результат, відсутня відповідь на запитання, що виникають у зв'язку з цим. Зокрема, дефініція наукової і науково-технічної експертизи не розкриває суті експертизи в гуманітарній сфері, яка має свої особливості та відмінності. Об'єкти експертизи в цій сфері суттєво відрізняються від об'єктів техніки, програм, пропозицій різного рівня. Прийняття окремого Положення про проведення експертизи в гуманітарній сфері, де чітко визначалася б процедура проведення експертиз державно-політичних (управлінських) рішень політичного, соціального, економічного та правового змісту, мало б доречний характер у вітчизняній правовій сфері.

Для активізації експертно-аналітичної діяльності в Україні вчені пропонують прийняти закон «Про аналітичну діяльність», внести зміни й доповнення до законів України «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки», «Про наукову та науково-технічну експертизу», «Про науково-технічну інформацію», «Про наукову і науково-технічну діяльність», що могли б увести у правове поле діяльність аналітичних центрів, сформувати механізми підтримки аналітики, створити сприятливі для її розвитку умови, закласти умови ринкової інфраструктури. До того ж, невід'ємним є утворення сучасної інфраструктури аналітичної діяльності, що

передбачала б міцну взаємодію державних і недержавних аналітичних центрів; підсистему фінансування, підготовки та підвищення кваліфікації кадрів; методичну й видавничу бази, інтернет-ресурси, офіційну статистику, банки та архіви аналітичної інформації [91, с. 17-18].

Ресурсами інформації для відділів, що здійснюють експертно-аналітичну діяльність в органах державної влади, є велике коло даних, які отримуються із регіонів України щодо соціально-економічних, політичних та інші процесів; дані міністерств та відомств, державних служб і комітетів та зарубіжна, вітчизняна преса центрального і локального значення.

Уважно проаналізувавши проблему експертно-аналітичного забезпечення державної політики в Україні, можна дійти наступного висновку: аналітичним документам, які укладені відповідними структурами в органах державної влади, не вистачає аналітичності й системного погляду на суспільні проблеми. Вони здебільшого націлені на інформування про стан справ у країні, але стан сучасності вимагає в першу чергу обґрунтованих рекомендацій на базі глибокого та всестороннього аналізу питань суспільного життя. Необхідно структурувати інформацію, обробити її та перетворити на політико-актуальні знання, які включали б аналіз альтернатив політики та преференцію на користь тієї чи іншої альтернативи на основі узгодження інтересів варіативних суспільних груп. Інформація, яка подається в аналітичних документах, має бути достовірною, актуальною, своєчасною, мати прогностичний характер, за мінімального обсягу розкривати максимально повні дані, обґрунтовані висновки та рекомендації.

Також окремої уваги заслуговує питання перешкод для продуктивної співпраці недержавних аналітичних центрів та органів державного управління:

недостатнє фінансування для залучення незалежних експертних центрів;

нездатність державних органів співпрацювати з аналітичними центрами, відсутність часу у державних службовців налагодити регулярні стосунки з

аналітичними організаціями, оскільки в більшості випадків рішення приймаються швидко і не вистачає часу на вивчення проблеми;

органи влади вважають відсутність необхідної інформації, пов'язану зі сферою аналізу, в якій працює та чи інша аналітична організація, перешкодою для двосторонньої співпраці;

абстрактність матеріалів експертної діяльності, відсутність конкретних пропозицій, які можна реалізувати на практиці [40]. Лише конструктивний діалог між органами державної влади та представниками експертно-аналітичних центрів дозволить напрацювати практичний досвід для створення та реалізації ефективних управлінських рішень [50].

Необхідним елементом експертно-аналітичного функціонування, спрямованого на забезпечення державної політики, є інформаційний супровід, тобто донесення до населення змісту ухвалених рішень і правильності обраної стратегії. Важливим є ведення медіа-діалогу з населенням з боку органів державного управління, тому що в сучасній політичній системі вагоме значення має інтерпретація політичних кроків. Сьогодні вже недостатньо просто приймати і реалізовувати рішення, необхідно постійно представляти і відстоювати свої інтереси та погляди.

Українські представникам влади варто вибудовувати довгострокові плани розвитку країни, включити системність у реформуванні, чітко виробляти етапи та стратегію реалізації в життя змін способом розроблення державної політики і цільових програм. На жаль, державне управління в Україні, в більшості випадків, має ситуативний характер. Це пов'язано з недостатністю знань про сферу експертно-аналітичної діяльності, поганою взаємодією з громадянським суспільством і невикористанням потенціалу аналітичних технологій.

Українській владі варто визначитися з цілями та пріоритетами державної політики, розробити науково обґрунтований план розвитку країни на найближчі 20–30 років. Жодне суспільство не може прогресивно розвиватися, не проаналізувавши

трьох речей: 1) критично оцінити минуле, знати, яке коріння та яку спадщину має; 2) зрозуміти, що являє собою сьогодні; 3) усвідомити, куди прямує та чого прагне. Як зазначає П. Ситник, «без такого бачення розвиток суспільства неминуче гальмується, спричиняючи застій, загнивання, деформації всіх сфер життя. Розбалансовані зусилля різних верств, прошарків, кланів та інших елементів соціальної структури тільки поглиблюють загальну кризу, виснажують суспільний організм, створюючи загрозу самому його існуванню. І жодна зовнішня допомога, жодні хитромудрі та енергійні заходи окремих політичних лідерів чи партій не змінять справу на краще, доки основні соціальні сили не будуть об'єднані навколо загального інтересу, спільної мети» [88, с. 6-7].

Експертно-аналітична діяльність – комплексне явище, що має на меті не лише створення експертно-аналітичних інституцій на кожному рівні державного управління, відповідного кадрового забезпечення та науково-теоретичних розробок, а й системи статистичних центрів та установ, які повинні представляти дані для проведення аналізу. Важливим є усвідомлення того, що адміністративна реформа – не просто зменшення кількості високих посад, міністерств і служб, а насамперед підвищення якості роботи органів державного управління.

Процес прийняття державно-політичних рішень в Україні досить складний і не має належного рівня ефективності. Для нього характерні застарілі та непрозорі процедури, відсутність правової та політичної відповідальності суб'єктів імплементації державних рішень та ігнорування думки та інтересів громадськості. На сьогоднішній день в державі наявна значна кількість недієвих програм та присутня суперечливість законодавства в нормативно-правовій галузі. Також відсутня система контролю реалізації державних цільових програм, їхня оцінка, а відповідно, й механізм їх коригування.

Як зазначає український учений В. Рубанов, непродумані (або, навпаки, сформульовані політиками «під себе»), науково необґрунтовані політичні рішення були й залишаються «візитівкою» нашого суспільства [79, с. 241]. Запровадження

інституту експертно-аналітичної діяльності в органах державної влади якраз і спрямоване на подолання проблеми прийняття рішень за принципом «політичної доцільності» та залежно від власного місця у владній ієрархії.

Пріоритетом адміністративної реформи має також стати визначення функцій міністерства як інституції, як суб'єкту продукування урядової політики, що забезпечує аналітико-консультативну допомогу у виробленні та здійсненні державної політики у певній сфері суспільного життя.

Як зазначає українська дослідниця І. Ібрагімова, аналітичні відділи закладають науковий контекст для подальших рішень, дають поштовх довгостроковому плануванню на основі постійної оцінки загального контексту, саме такі структурні одиниці уможливають розробку обґрунтованої, послідовної, поетапної та відповідальної державної політики, мають гарантувати відповідність певних рішень фундаментальним цінностям суспільства [23, с. 38].

Важливим аспектом є те, що експертно-аналітичні центри, які здійснюють експертно-аналітичне забезпечення державної політики, мають бути направлені на вирішення ряду визначених проблем шляхом використання відповідних методів і засобів, а не на створення ширми для політика – дійсного керівника певного державної установи. Експертно-аналітичні центри мають бути максимально об'єктивними та незаангажованими, а головна їхня мета має полягати в забезпеченні реалізації суспільних інтересів і потреб шляхом їхнього узгодження та вирішення.

Як результат, має бути передбачення розроблення відповідних навчальних курсів, методологічних основ експертно-аналітичного функціонування, формування стандартів якості та консолідації професійного середовища в цій галузі знань і сфері суспільної діяльності. Необхідним є також встановлення належної взаємодії між експертами-аналітиками державної політики та їхніми вітчизняними й зарубіжними колегами.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати магістерського дослідження відповідно до поставленої мети та завдань, слід зробити наступні висновки:

Проаналізувавши сучасні наукові підходи до вивчення політичної експертизи в державному управлінні визначено, що в українській науці незначна кількість наукових досліджень, що присвячені проблемі політичної експертизи, особливо при здійсненні державного управління. Відзначено вагому роль при здійсненні політичної експертизи в державному управлінні відіграють такі інструменти як телебачення, Інтернет та інші ЗМІ.

При характеристиці основних підходів до визначення поняття «політична експертиза» визначено, що політична експертиза потребує застосування спеціальних знань не лише в сфері політології, а й інших спеціальностей (наприклад, соціологія, психологія, економіка, менеджмент і т.п.), що дозволять проводити аналіз та оцінку дій, подій при прийнятті політико-управлінських рішень та прогнозувати подальший розвиток подій.

Запропоновано поняття «політичний експерт» – це фахівець, який має спеціальні знання в політологічній науці та у суміжних спеціальностях та дозволяє провести ґрунтовний аналіз та за допомогою методів експертних оцінок спрогнозувати дії та події у політико-управлінській сфері та сформулювати висновки та пропозиції.

Політичної експертиза – результати політичної експертизи також трансформуються в практичні рекомендації для прийняття політико-управлінських рішень.

Розкрито зміст понять «політичний експерт» та «політичний аналітик»: політичний експерт – це політичний аналітик, який супроводжує державну політику і державно-управлінську діяльність. Тобто, політичний аналітик, – це той, хто обслуговує аналітичні потреби політичної системи. Тут знаходимо підтвердження,

що політична експертиза як метод дослідження і як вид професійної діяльності, ширше політичного аналізу.

При дослідженні політичної експертизи як механізму громадського контролю за діями влади визначено, що громадський контроль – основний найефективніший спосіб демократичного впливу суспільства на публічну владу, адже об'єктом громадської думки може бути будь-яка дія/подія чи факти, які можна отримати зі ЗМІ. І при здійсненні політичної експертизи об'єктами громадської експертизи стають, передусім, рішення та дії інститутів та посадових осіб.

При цьому громадянський контроль на відміну від інших форм публічної політики завжди вимагає вироблення бачення проблеми та формування ресурсів для участі у її вирішенні. Варто відзначити, що участь громадських інститутів, тим чи іншим чином афілійовані з інститутами та органами влади, як суб'єкти громадського контролю суперечить його суті та неминуче призводить до якісних деформацій його цілей та результатів.

До основних форм громадського контролю належать: опитування громадської думки, громадські консультації, колаборації (ситуативні спільні дії) в Інтернеті, дискусійні майданчики та форуми, інтерактивний діалог через соціальні мережі між громадськими організаціями та органами влади.

Для забезпечення дієвості громадського контролю за діями органів державної влади залучаються політичні експерти. Для цього від виконавців громадського контролю, у нашому випадку, політичні експерти, як і при проведенні його попередніх етапів – моніторингу та експертизи, потрібна професійна кваліфікація, знання та досвід роботи у конкретній предметній галузі, а також уміння належним чином подавати отримані ними результати експертизи. Очевидно, що не всі громадяни та їх об'єднання, які прагнуть брати участь у громадському контролі, мають необхідну для його проведення професійну підготовку.

Варто відзначити, що для інституту громадського контролю скрізь призму громадської експертизи за діяльністю органів державної влади у нормативно-

правовому та організаційно-управлінському сенсі зроблено чимало. Однак, якщо говорити про роль політичної експертизи в громадському контролі, то на нашу думку, потрібно вжити необхідних заходів: нормативно-правове регулювання політичної експертизи. Необхідно в чинному законодавстві, що визначає поняття «громадянська експертиза», закріпити поняття «політична експертиза» та статус політичних експертів; необхідне доповнення, що суттєво впливає на ефективність громадського контролю – включення до кола суб'єктів

На нашу думку, важливим аспектом функціонування громадського контролю – кадрове забезпечення, що передбачає цільове залучення експертів. Вони допоможуть вирішувати завдання поширення професійних знань, які забезпечують громадський контроль. Адже це допоможе вирішити проблеми взаємодії суспільства та державної влади.

При характеристиці професійної класифікації політичної експертизи виявлено та проаналізувати соціально-професійну структуру простору політичної експертизи в Україні: 1) експерти зі знанням політології; 2) політичні журналісти; 3) політичні блогери; 4) колишні та діючі політики, які не мають спеціальної освіти, але обізнані з політичним життям завдяки особистій участі та особистим зв'язкам у політичному просторі.

При дослідженні особливостей діяльності урядових та неурядових експертно-аналітичних центрів визначено, що на відміну від американських експертно-аналітичних центрів, які відрізняються спеціалізацією своєї діяльності (вони можуть бути академічними, політико-пропагандистськими, універсальними тощо), українські аналітичні центри займаються всіма видами діяльності. Відмова від будь-якого виду аналітичної послуги може бути пов'язана з обмеженими ресурсами. З цього випливає, що вони не поділяються строго на консалтингові, експертні та аналітичні. Кожен із цих центрів готовий надати будь-які послуги, пов'язані із застосуванням спеціальних політологічних знань.

Визначено причини неефективності неурядових експертно-аналітичних центрів науковці насамперед називають такі: відсутність прозорості системи прийняття рішень на рівні державної влади, а отже, політичної влади для співпраці з нею; слабкість фінансової та матеріально-технічної бази таких центрів та відсутність у бюджеті статті витрат, спрямованої на «оплату виїзних консультацій державних структур за контрактом»; неготовність бізнес-структур до роботи в режимі прикладних політичних досліджень, нових бізнес-політичних стратегій, нестандартних організаційних рішень; нерозвиненість зв'язку між центрами мозку

За статусом суб'єктів експертно-аналітичної діяльності виокремлюють: підрозділи інформаційно-аналітичного забезпечення у структурі органів державної і місцевої влади; підрозділи інформаційно-аналітичного забезпечення у структурі Національних бібліотек; відокремлені суб'єкти професійної аналітичної діяльності (інститути і центри досліджень, аналітичні центри); громадські аналітичні центри.

Досліджуючи експертно-аналітичне забезпечення державної політики в Україні, можна зазначити, що головними організаціями, які реалізують експертний супровід державної політики, є саме експертно-аналітичні центри, які є безпосередньо частиною державних органів чи забезпечують їхні інтереси опосередковано на засадах субординації. Проте, ступінь впливу недержавних експертно-аналітичних центрів України на прийняття рішень органами державної влади й місцевого самоврядування є мінімальним.

При дослідженні досвіду ролі недержавних аналітичних центрів було виявлено, що органи державної влади в Україні не дуже користуються чи беруть до уваги пропозиції недержавних аналітичних центрів. Якщо говорити про особливості взаємодії недержавних експертно-аналітичних центрів та органами державної влади, які займаються питаннями національної безпеки в Україні, то вона передбачає громадський контроль за діяльністю органів безпеки і оборони, але не більше.

Процес прийняття управлінських рішень в Україні досить складний і не має належного рівня ефективності. Для нього характерні застарілі та непрозорі процедури, відсутність правової та політичної відповідальності суб'єктів імплементації державних рішень та ігнорування думки та інтересів громадськості. На сьогоднішній день в державі наявна значна кількість недієвих програм та присутня суперечливість законодавства в нормативно-правовій галузі. Також відсутня система контролю реалізації державних цільових програм, їхня оцінка, а відповідно, й механізм їх коригування.

Виділено низку чинників, які ускладнюють процес експертно-аналітичного забезпечення державної політики в Україні: неточність і неповноту інформації, з якою працюють аналітичні відділи органів державної влади, що зумовлено як браком ресурсів для її одержання, так і недостатньою взаємодією органів (та їхніх експертно-аналітичних відділів); обмеження часу, протягом якого мають бути прийняті відповідні державно-управлінські рішення незалежно від складності розв'язуваних проблем і обсягів оброблюваних даних; необхідність урахування багатьох критеріїв при прийнятті управлінських рішень на всіх рівнях органів державної влади; відсутність належної культури використання аналітичних матеріалів у діяльності органів державної влади; відсутність розвиненої спільної бази експертно-аналітичних матеріалів, систематизованого інформаційного фонду з сильним довідковим апаратом, мереж телекомунікацій, які надавали б можливість використовувати фонди зовнішніх організацій. Сьогодні цю проблему намагаються розв'язати автори проекту Концепції формування та функціонування інформаційно-аналітичної системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування; недостатнє фінансування для залучення незалежних експертних центрів; неспроможність державних органів співпрацювати з аналітичними центрами, відсутність часу у державних службовців налагодити регулярні стосунки з аналітичними організаціями, оскільки в більшості випадків рішення приймаються швидко і не вистачає часу на вивчення проблеми; органи влади вважають

відсутність необхідної інформації, пов'язану зі сферою аналізу, в якій працює та чи інша аналітична організація, перешкодою для двосторонньої співпраці; абстрактність матеріалів експертної діяльності, відсутність конкретних пропозицій, які можна реалізувати на практиці.

Отже, безумовно політична експертиза відіграє важливу роль у підвищенні рівня відкритості та прозорості процесу прийняття управлінських рішень. Та стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій значно посилив можливості політичної експертизи.

СПИСОК ОПРАЦЬОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз державної політики в Україні: навчальна дисципліна, сфера професійної діяльності, галузь прикладних досліджень : збірник документів і матеріалів / укл. О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. Київ : К.І.С., 2004. 210 с.
2. Андерс Ослунд: Медведчук придбав три телеканали в Україні – 112, NewsOne та Zik. URL: <http://argumentua.com/novosti/anders-oslund-medvedchuk-pridbav-tri-telekanali-v-ukra-n-112-newsone-ta-zik> (дата звернення: 17.01.2022).
3. Асоціація професійних політичних консультантів. URL: <http://aprc.org.ua/> (дата звернення: 07.09.2022).
4. Боббио Н. Интеллектуалы и власть. *Вопросы философии*.1992. № 8. С. 164-165.
5. В Украине больше членов религиозных организаций и громад, чем тех, кто имеет партийный билет. URL: https://zn.ua/UKRAINE/chlenami-partiy-v-ukraine-yavlyayutsya-1-5-grazhdan-277419_.html (дата звернення: 07.07.2022).
6. Велкам на Схід, панове «експерти»! URL: <http://ukrop.biz/politics/khto-taki-politichni-eksperti> (дата звернення: 21.07.2022).
7. Використання потенціалу недержавних аналітичних центрів у формуванні політики національної безпеки. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2119/> (дата звернення: 17.09.2022).
8. Вітвіцький С. С. Контроль як гарантія законності діяльності публічної адміністрації : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків,2016. 39 с.
9. Внучко С. М. Аналітичні центри як суб'єкти процесу прийняття політичних рішень : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2009. 20 с.
10. Во время соцопроса в Харьковской области Светличной «надули» рейтинг: эксперт. URL: <https://vesti-ukr.com/strana/289681-vo-vremja-sotsoprosa-v-kharkovskoj-oblasti-svetlichnoj-naduli-rejtinh-ekspert> (дата звернення: 23.06.2022).

11. Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. / В. Є. Романов, О. М. Рудік, Т. М. Брус. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 238 с.
12. Головаха: Лишь треть украинцев имеют зрелые политические взгляды. URL: http://news.liga.net/interview/politics/7853717golovakha_lich_tret_ukraintsev_im_yut_zrelye_politicheskie_vzglyady.htm (дата звернення: 07.08.2022).
13. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання : моногр. Вінниця : ВНТУ, 2010. 171 с.
14. 60 % граждан Украины не интересуются политикой: исследование. URL: <http://goodnews.ua/politics/60-grazhdan-ukrainy-ne-interesuyutsya-politikoj-issledovanie/> (21.12.2021).
15. Громадська експертиза: теоретичні та практичні аспекти. Київ : Тютюкін, 2011. 120 с.
16. Дегтярев А. А. Политический анализ как прикладная дисциплина: предметное поле и направления развития. *Полис*. 2004. № 1. С. 154-168.
17. Експертами з України на Заході називаються люди, які не були в Україні, не знають української – канадський професор. *Голос Америки*. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/uke-tube-david-marple-psevdo-eksperty/3975558.html> (дата звернення: 29.06.2022).
18. Еленский А. В. Политическая экспертиза: генезис, понятие и когнитивные возможности. URL: http://vphil.ru/index.php?id=269&option=com_content&task=view (дата звернення: 26.09.2022).
19. Есть такая профессия – политику комментировать. Кто лучший? URL: <https://rian.com.ua/analytics/20171213/1030376168/professiya-politiku-kommentirovat.html> (дата звернення: 20.07.2022).
20. Зарічний О. А. Участь громадськості у здійсненні публічної влади: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. .... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2017. 24 с.

21. Західні експерти не завжди мають достовірні дані про українську економіку – політолог. URL: <https://ukraine.web2ua.com/zahidni-eksperti-ne-zavzhdi-majut-dostovirni-dani-pro-ukrajinsku-ekonomiku-politolog-1992/> (дата звернення: 01.01.2022).
22. Инфляцию и рост цен на продукты раскрутила непродуманная политика правительства: эксперт. URL: http://ru.golos.ua/ekonomika/rost_inflyatsii_raskrutila_neprodumannaya_politika_pravitelstva_ekspert_0043 (дата звернення: 09.02.2022).
23. Ібрагімова І. Організація системи інформаційної підтримки державного управління (загальні аспекти комунікаційної політики). *Аналітичні записки з розробки напрямків державної політики* / укл. В. Є. Романов, О. І. Кілієвич. Київ : Вид-во УАДУ, 2001. С. 33-52.
24. Ільганаєва В. О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2007. Вип. 23. С. 109-117.
25. Казус э-декларирования: когда прокурор ездит не на Жигулях, а на Мерседесе. URL: <http://politeka.net/281020-kazus-e-deklarirovaniya-kogda-prokuror-ezdit-ne-na-zhigulyakh-a-na-mercedese/> (дата звернення: 07.07.2022).
26. Кальниш Ю. Г. Оцінка ефективності виконання PR-програм у процесі формування іміджу регіональних органів влади. *Теорія та практика державного управління*. 2005. Вип. 2 (11). С. 127-132.
27. Кальниш Ю. Г. Формування теоретико-методологічних засад політичної аналітики в державному управлінні України: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2007. 37 с.
28. Кальниш Ю. Г. Формування теоретико-методологічних засад політичної аналітики в державному управлінні України : дис... д-ра наук з держ. управління: 25.00.01. Київ, 2007. 484 с.
29. Кальниш Ю. Г. Формування теоретико-методологічних засад сучасної політичної аналітики в Україні. *Вісник НАДУ*. 2006. № 4. С. 167-176.

30. Кальниш, Ю. Суб'єкти політичної аналітики в державному управлінні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej1/txts/Kalnish.htm> (дата звернення: 12.02.2022).
31. Кармазіна М. Громадські організації експертів і аналітиків у галузі політики: загальна характеристика. *Політична наука в Україні. 1991–2016 рр.* Київ: Парламентське видавництво, 2016. С. 609-618.
32. Кастельс М. Інтернет галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / пер. А.Б. Волкова, Е.Г. Ганиш. Київ : Ваклер, 2007. 304 с.
33. Коваль Р. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів влади : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02. Харків, 2008. 20 с.
34. Конституційних експертів більше, ніж у ЖЕКХ працівників – Кучма. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2456460-konstitucijnih-ekspertiv-bilse-niz-u-zekah-pracivnikiv-kucma.html> (дата звернення: 25.01.2022).
35. Ліпкан В. А., Залізник В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : моногр. / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. 304 с.
36. Ліпкан В. А., Сопілко І. М., Кір'ян В. О. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні : моногр. / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. 664 с.
37. Логачова В. В. Конституційно-правові засади громадського контролю при проведенні виборів та референдумів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2016. 23 с.
38. Наиболее цитируемым политологом апреля стал В. Фесенко. *From UA*. URL: <http://www.from-ua.com/news/377256-naibolee-citiruemim-politologom-aprelya-stal-v-fesenko.html> (дата звернення: 03.07.2022).
39. Недбай В. В. Іноваційні медіа-технології в системі політичних комунікацій : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2009. 384 с.
40. Незалежні аналітичні центри України у процесі вироблення політики: перешкоди, перспективи та взаємні очікування у співпраці з органами державної

влади. URL: https://dif.org.ua/uploads/pdf/1421935943_3402.pdf (дата звернення: 18.09.2022).

41. Онишкевич Р. О тонкостях украинской политики и миллионных армиях экспертов. URL: https://zik.ua/ru/news/2018/02/22/o_tonkostyah_ukraynskoj_polytyky_u_mylyyonnih_armiyah_ekspertov_1271787 (дата звернення: 22.02.2022).

42. Організаційна структура Адміністрації Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/administration/apu-structure>

43. Офіційний сайт Білого дому. URL: <https://www.whitehouse.gov> (дата звернення 12.07.2022).

44. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення 12.07.2022).

45. Офіційний сайт Вокс Україна. URL: <https://voxukraine.org/doslidzhennya/> (дата звернення 12.07.2022).

46. Офіційний сайт Інституту законодавства Верховної Ради України. URL: <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/control/uk/index> (дата звернення: 17.02.2022).

47. Офіційний сайт Інформаційно-аналітичного центру. URL: <http://mediarnbo.org/sample-page/> (дата звернення: 14.04.2022).

48. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України. URL: <http://www.niss.gov.ua/presentation.html> (дата звернення: 22.09.2022).

49. Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 06.02.2022).

50. Оцінка експертно-аналітичної спроможності Вінницької області: аналітичний звіт / кол. авт.: С. Бондаренко, Т. Нагорняк, Ю. Пачок, М. Польовий, Л. Шаульська; під наук. ред. Т. Л. Нагорняк. Вінниця, 2018, 42 с. URL: <https://www.donnu.edu.ua/uk/otsinka-ekspertno-analitichnoi-spromojnosti/> (дата звернення 19.07.2022).

51. Пал Л. А. Аналіз державної політики. Київ : Основи, 2004. 422 с.
52. Парамонова М. Ю. Ресурсне забезпечення діяльності Верховної Ради України : стан і тенденції розвитку (теоретичні засади) : дис. ... канд. наук з державн. управл. : 25.00.01. Київ, 2007. 176 с.
53. Пашинская В. В. Модели политической коммуникации в виртуальной среде. Государственное и муниципальное управление. *Ученые записки*. 2014. № 2. С. 240-243.
54. Петренко І. Експертно-аналітичне забезпечення державної політики в Україні: стан і перспективи розвитку. *Віче*. 2011. № 12. С. 12-16.
55. Погребняк Н. С. Інформаційно-функціональна складова системи функцій Апарату Верховної Ради України як основний показник його конституційно-правового статусу. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/64-72.pdf> (дата звернення: 30.04.2022).
56. Пожар в лагере «Виктория»: сигнализацию отключили из-за экономии 300 гривен, а огонь спровоцировал кипятильник. URL: http://ru.golos.ua:8081/suspilstvo/pojar_v_lagere_viktoriya_signalizatsiyu_otklyuchili_i_zza_ekonomii_300_griven_a_ogon (дата звернення: 16.01.2022).
57. Политики не умеют манипулировать общественным мнением в социальных сетях: СМИ. URL: <https://politeka.net/news/513080-politiki-ne-umeyut-manipulirovat-mneniem-v-sotssetyah-smi/> (дата звернення: 13.08.2022).
58. Политолог назвала Тимошенко не тонущим «политическим веществом». URL: https://newsone.ua/ru/politolog-nazvala-timoshenko-netonushhimpoliticheskимвeshhestvom/?fb_c (дата звернення: 17.01.2022).
59. Положення про Адміністрацію Президента України : затв. Указом Президента України від 2 квітня 2010 року № 504/ 2010. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/504/2010> (дата звернення: 08.08.2022).

60. Положення про Апарат Верховної Ради України : затв. розпорядженням Голови Верховної Ради України від 25 серпня 2011 року № 769 (в редакції розпорядження № 734 від 29 листопада 2014 року). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/769/11-%D1%80%D0%B3?nreg=769%2F11-%F0%E3&find=1&text=%E0%ED%E0%EB%B3%E7&x=0&y=0> (дата звернення: 01.04.2022).

61. Положення про Інформаційно-аналітичний центр : затв. Указом Президента України від 12 квітня 2014 року № 398/ 2014. Втратив чинність на підставі Указу Президента від 26.05.2015 № 285,2015. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/398/2014> (дата звернення: 26.04.2022).

62. Положення про Секретаріат Кабінету Міністрів України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2009 року № 850. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245395677 (дата звернення: 26.04.2022).

63. Пономарев Н. Медиафрейминг как ключевая дискурсивная стратегия. *Власть*. 2013. № 9. С. 93-97.

64. Почти половина украинцев вообще не доверяют мнению экспертов в СМИ. *ZN.ua*. URL: <https://zn.ua/UKRAINE/pochti-polovina-ukraincev-voobsche-ne-doverayut-mneniyu-ekspertov-v-smi-289443.html> (дата звернення: 26.04.2022).

65. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України 5 листопада 2008 року № 976. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.04.2022).

66. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення: 07.08.2022).

67. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10 лютого 1995 року №51/95-ВР. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=51%2F95-%E2%F0>

68. Про національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/580-19> (дата звернення: 19.08.2022).

69. Про Раду Національної безпеки і оборони України : Закон України від 5 березня 1998 року (редакція від 31.12.2014). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/183/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.12.2021).

70. Прогноз політологів на 2018 год: хто okazaвся прав. URL: <https://etcetera.media/prognoz-politologov-na-2018-god-kto-okazalsya-prav.html#comment-2243> (дата звернення: 01.05.2022).

71. Проект Концепції формування та функціонування інформаційно-аналітичної системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=32206 (дата звернення: 02.03.2022).

72. Прозрачность и участие: Общественный контроль 2.0 в США и Европе. URL: <https://krispoturchik.livejournal.com/560780.html> (дата звернення: 02.03.2022).

73. Пшизова С. Н. От «гражданского общества» к «сообществу потребителей»: политический косьюмеризм в сравнительной перспективе. *Полис*. 2009. № 2. С. 39-52.

74. Рафальський О. Політична наука в Україні: здобутки та перспективи. *Наукові записки ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. № 3-4 (83-84). С. 143-152.

75. Рейтинг лжецов возглавили ОПЗЖ, Порошенко и Тимошенко – в первой пятерке. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/01/28/7238669/> (дата звернення: 08.05.2022).

76. Рейтинг экспертно-аналитических центров мира. Информация об исследовании и его результаты. URL: <https://gtmarket.ru/research/the-think-tank-index/info> (дата звернення: 03.08.2022).

77. Ржевська Н. Парадокси становлення політичної експертизи. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4-5. С. 33-41.

78. Рубанов В. В. Теоретико-методологічні засади політичної аналітики : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.01. Київ, 2016. 39 с.

79. Рубанов В. Проблеми інституціоналізації політичного аналізу в пострадянському суспільстві. *Політичний менеджмент*. 2007. Спец. вип. С. 241-254.

80. Сайт Академії сучасного політика. URL: <http://asp.comspace.com.ua/?lp=asp#g3> (дата звернення: 07.09.2022).

81. Сайт Інституту глобальних стратегій. URL: <http://www.igls.com.ua/about/> (дата звернення: 07.09.2022).

82. Сайт Київського центру політичних досліджень і конфліктології. URL: www.analitik.org.ua (дата звернення: 07.09.2022).

83. Сайт Компанії персонального та стратегічного консалтингу Berta Communications. URL: <http://www.bertacom.com.ua/ru/clientam/> (дата звернення: 07.09.2022).

84. Сайт Українського інституту політики. URL: <https://uiamp.org.ua/exp> (дата звернення: 07.09.2022).

85. Сайт Фонду Українського політика. URL: <http://uapolicy.org/about/> (дата звернення: 07.09.2022).
86. Сайт Центру прикладних політичних досліджень «Пента». URL: <http://penta.org.ua/about/services/> (дата звернення: 07.09.2022).
87. Сайт Центру соціальних досліджень СОФІЯ. URL: <http://sofia.com.ua/page6/> (дата звернення: 07.09.2022).
88. Ситник П. К. Аналіз вихідних принципів соціально-політичного вчення марксизму: уроки історії (у пошуках сенсу людського життя та суспільного ідеалу) : моногр. Київ : НІСД, 1997. 268 с.
89. Сіленко А. О. Інфокомунікаційні технології та розвиток громадянського суспільства. *Політичний менеджмент*. 2004. № 5. С. 40-55.
90. Степанко О. Гуманітарна експертиза як механізм громадського контролю та технологія сучасної комунікації. *Теорія та практика державного управління*. 2014. № 2 (45). С. 66-75.
91. Сурмін Ю. П. Проблеми підвищення ефективності державної політики по відношенню до аналітичних і мозкових центрів України. *Соціально-економічна ефективність державного управління: теорія, методологія та практика*: матер. щорічної наук.-практ. конф. 23 січня 2003 р. / за заг. ред. А. Чемериса. Львів : ЛІДУ УАДУ, 2003. Ч. 1. С. 12-18.
92. Тимошенко создала страницу в Facebook и заявила, что лично будет ее вести. URL: <http://укроп.org/> (дата звернення: 16.01.2022).
93. Топ-50 политических экспертов Украины. URL: <https://ratings.comments.ua/ua/politics/top-50-politiceskih-ekspertov-ukrainy-49.html> (дата звернення: 16.01.2022).
94. Топ-50 політичних експертів України: підсумки 2021 року. Українські національні новини. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1931193-top-50-politichnikh-ekspertiv-ukrai-ni-pidsumki-2021-roku> (дата звернення: 16.01.2022).

95. Третью украинцев считает, что в стране нет свободы слова. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2018/06/8/7182742/> (дата звернення: 18.06.2022).

96. У переліку найкращих аналітичних центрів Європи – вісім з України. URL: <https://glavcom.ua/news/ukrajinskiy-institut-svitovoji-politiki-uviyshov-do-reytingu-naykrashchih-u-jevropi-469928.html> (дата звернення: 16.01.2022).

97. У стилі Гаррі Поттера: соратниця Януковича вразила своїм новим образом. URL: <https://narodna-pravda.ua/2018/07/19/u-styli-garri-pottera-soratnytsya-yanukovycha-vrazyla-svoym-novym-obrazom/> (дата звернення: 16.01.2022).

98. Украинские «эксперты для битья» получают от 2 тысяч долларов за один эфир на российских ток-шоу. URL: <http://укроп.org> (дата звернення: 26.01.2022).

99. Украинским политикам хотят запретить вести программы на ТВ. URL: <https://vesti-ukr.com/strana/272812-ukrainskim-politikam-khotjat-zapretit-vesti-prohrammy-na-tv> (дата звернення: 25.01.2022).

100. Фесенко: Такої низької довіри населення до політиків не було ще ніколи. URL: <http://zik.ua/news/2017/12/21/fesenko-takoi-nyzkoji-doviry-naseleण्या-do-politykiv-ne-bulo-shche-nikoly-1231205> (12.12.2021).

101. Хотілося б побачити список експертів із інформацією, на які політичні сили вони працюють. *Детектор медіа*. URL: <http://detector.media/infospace/article/123624/2017-02-28-khotilosya-b-pobachiti-spisok-ekspertiv-iz-informatsieyu-na-yaki-politichni-sili-voni-pratsyuyut/> (дата звернення: 17.10.2022).

102. Шишименко І. Н. Политическая экспертиза в политикоуправленческом процессе. *Економіка та управління в умовах побудови інформаційного суспільства* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2018. С. 105-109.

103. Шишименко І. М. Політична експертиза як інститут демократії в сучасній Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2020. 227 с.
104. Шишименко І. Нові можливості політичної експертизи в інформаційному суспільстві. *Politicus*. 2019. № 1. С. 72-77.
105. Шишименко І. Політична експертиза як вид громадського контролю за діями влади. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Міжнародні відносини*. 2018. № 2 (4). С. 62-72.
106. Шишименко І. Політичні експерти та засоби масової інформації. *Politicus*. 2017. № 6. С. 108-112.
107. Шишименко І. Політичні експерти: хто вони? *Актуальні проблеми політики*. Одеса : Фенікс, 2018. Вип. 61. С. 244-254.
108. Шишименко І. Стан інституту політичної експертизи крізь призму дисертаційних робіт російських дослідників. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Міжнародні відносини*. 2018. № 1 (374) С. 184-190.
109. Шишименко І. Теоретико-методологічні підходи до визначення понять «політичний експерт» та «політична експертиза». *Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Івано-Франківськ, 2017. С. 42-44.
110. Юрченко Є. О. Еволюція виборчих технологій у сучасному політичному процесі : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2008. 32 с.
111. Юрченко Є. О. Політичне консультування у виборчому процесі: світовий досвід та українська практика. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 12-17.
112. 2020 Global Go To Think Tank Index Report. TTCSP Global Go To Think Tank Index Reports. URL: https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=think_tanks (дата звернення: 22.01.2022).

113. Bourdieu P. On television and journalism. New York : Pluto Press, 1998. 104 p. URL: https://monoskop.org/images/1/13/Bourdieu_Pierre_On_Television.pdf
114. Dye T. R. Understanding public policy. 7th ed. New York : Prentice Hall, 1992. 342 p.
115. Easton D. The political system: an inquiry into the state of political science. New York : Knopf, 1953. 635 p.
116. Kepplinger H. M. Reciprocal effects: Toward a theory of mass media effects on decision. *The Harvard International Journal of Press Politics*. 2007. Vol. 12 (2). P. 3-23.
117. Lindblom C. E. Analysis versus Politics. New York : Prentice Hall Inc., 1968. 120 p.
118. McLuhan M. Understanding media: the extensions of man. The MIT Press, 1994. 389 p.
119. Webster F. Theories of the information society. London : Routledge, 1995. 323 p.
120. Your Voice in Europe. *Official website of the European Union*. URL: <http://ec.europa.eu/yourvoice/> (дата звернення: 12.01.2022).